

og
Språk

Bok i bruk
i SFO

Universitetet
i Stavanger

Redaktør og prosjektleder: Lise Helgevold

Utgitt i 2010 av Nasjonalt senter for leseopplæring
og leseforskning
Universitetet i Stavanger, 4036 Stavanger
Telefon: 51 83 32 00
E-post: lesesenteret@uis.no
Hjemmeside: www.lesesenteret.no

Layout: Melvær & Lien Idé-entrepnrør
Illustrasjoner: Per Dybvig

ISBN 978-82-7649-066-4

Morgenstund har gull i munn, er det et ordtak som heter, og nettopp morgenstunden her i SFO gir rom for gode samtaler. Med dempet belysning, stearinlys og gjerne rolig musikk har vi lagt til rette for den gode samtalen eller sang og lesestund. Mandag morgen: «Hva har du drevet på med i helga, Ola?» «Ingen ting,» svarer han. «Har du sovet hele helga da?» spør jeg. Han ser på meg og ser ut som han lurer på om jeg kan være riktig klok. «Der er ingen som sover hele helga?» Så kommer rene avhandlingen om hva han har drevet på med. Her får barna sette ord på det de har holdt på med.

Dette er en hverdagsfortelling fra en av SFO-ene vi har samarbeidet med. I heftet er alle hverdagsfortellingene markert på denne måten.

Forord

SFO er i endring. I Stortingsmelding nr. 23 (2007-2008), Språk bygger broer, kap. 4.1.6. heter det bl.a.: «*Ordningen med leksehjelp er et område hvor det fremdeles er stort potensial for kvalitetsutvikling. Det er behov for å utvikle materiell til barn og veiledningsmateriell til de ansatte i skole og SFO for å støtte lese- og språkstimulering og læringsstrategier. I tråd med Soria Moria-erklæringens mål om å styrke kvaliteten på skolefritidsordningen ønsker departementet å satse på kvalitetsutvikling på dette området.*» Statsbudsjettet 2010 legger opp til å innføre et tilbud om gratis leksehjelp for alle elever på 1.-4. trinn med til sammen 8 timer i uka, dvs. gjennomsnittlig to timer per trinn. Rettigheten trer i kraft fra og med skoleåret 2010/11. Ordningen blir frivillig for elevene, og det vil være opp til skoleier/skole å organisere tilbudet. De endelige ramme vil bli fastsatt i et lovvedtak i opplæringsloven.

Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning, Lesesenteret, har på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet utviklet materiell for lese- og språkstimulering og lesestrategier til bruk i skolefritidsordningen, og vil gjøre dette tilgjengelig for

skolene. Materiellet omfatter heftet *Bok og språk i bruk i SFO*, sju plakater og en folder om språk- og lesestimulering til foreldre.

Dette heftet, *Bok og språk i bruk i SFO*, inneholder fagstoff og hverdagsfortellinger. Fagstoffet er artikler om språkstimulering, lesestimulering, høytlesing, leksehjelp, lesestrategier og foreldresamarbeid. Hverdagsfortellingene er situasjonsbeskrivelser fra dagliglivet i SFO. For at innholdet skal være mest mulig aktuelt og relevant, har vi bedt om innspill fra mange kanter: fra ansatte i SFO-er rundt om i landet som har gitt oss hverdagsfortellinger fra arbeidet sitt med språkaktiviteter, lesing eller leksehjelp, fra folkebiblioteket¹ i to kommuner som har etablert og drevet bibliotekfilialer på SFO, fra to lærere, en som har presentert bøker og en som har skrevet om høytlesing og lesestimulering, fra en journalist som har skrevet om leksehjelp og fra flere andre som har gitt oss respons underveis. Noen har skrevet bidragene sine selv, mens andre er blitt ført i pennen av oss. Det er slike bidrag som nettopp gir oss den praksisforankringen vi ønsker. Tusen takk for hjelpen!

¹Gjennom et samarbeid med Statens senter for arkiv, bibliotek og museum, ABM utvikling.

Målet med plakatene er å skape oppmerksomhet og undring, om språket vårt og om lesing og læring. De fleste plakatene har humoristiske innslag, uten for mye formaning eller fokus på rett eller galt om språk og lesing. Vi ønsker å formidle at språk er gøy, lesing er kult og at gode lesestrategier hjelper en både til å lese og lære bedre. Dette er plakatene: *Fakta om språk*, *10 lesevettregler på SFO*, *Zoo SFO*, *Vil du bli ... les ei bok*, *Det finnes flere måter å snakke på* og *Bokstavsuppa*. Plakatene er tilpasset både nynorsk og bokmål. Plakatene Lesehjelperen /Lesehjelparen finnes i begge målformer. Heng plakatene opp på veggen slik at barna virkelig kan lese dem, undre seg over innholdet, og kanskje le litt... Heng alle opp på en gang, eller heng noen opp om gangen og bytt dem ut etter hvert. Vi håper plakatene inspirerer til språklig samhandling, og at det rundt dem springer ut mange stilige samtaler omkring språk og lesing.

Folderen inneholder konkrete tips til foreldre om hvordan en kan drive språk- og lesestimulering både i SFO og hjemme. Bruk gjerne folderen som utgangspunkt for samtaler i personalet også.

Gjennomgående i materialet, i heftet, på plakatene og i foreldrebrosjyren, har vi brukt både nynorsk og bokmål. Dette er et bevisst valg vi også har gjort i annet veiledningsmaterieell om lesing og leseutvikling.

Det er vårt ønske at innholdet i materialet er både nyttig og inspirerende og at det kan virke som drahjelp når språk og lesing skal ha fokus også i SFO. Heftet gir ideer om hvordan arbeidet med språk- og lesestimulering og leksehjelp kan gjøres. Bruk også heftet som utgangspunkt for faglige samtaler i personalet.

God lesing!

For Lesesenteret,
Lise Helgevold

Innhold

Forord. Om oppdraget, materiellet og bidragsyterne, av Lise Helgevold	Side 3	Mer enn bare tidsfordriv. Praksiserfaringer fra Sørborgen skole SFO-biblioteket, av Tone Lise Sundvor og Lise Helgevold	Side 36 38
SPRÅK FORMER OSS		Biletbøker, bøker for uerfarne, litt erfarne og meir erfarne lesarar.	40
Språkstimulering midt i SFO-hverdagen, av Trude Hoel	6		
Lek med språk – bruk plakatene, av Lise Helgevold	10	SÅ FLOTT Å ORDNE LEKSENE!	
Språkstimulering i innelek og utelek.	14	Hva skal til for å lykkes med leksehjelp, av Inger Ellen Eftevand Orvin	48
Innspill fra SFO-er		Stille stund med leksehjelp på SFO.	51
Språkverkstedet: En super investering!	17	Praksiserfaringer fra Spjelkavik SFO	
Praksiserfaringer fra Orstad SFO			
Spill, språk og langsom tid.	18	DEN SOM FORSTÅR, LESER OFTE	
Praksiserfaringer fra Bore SFO		Lesestrategiar + SFO = sant, av Lise Helgevold	52
Hvorfor-sangen, av Erik Solbakken	19		
SELVFØLGELIG FÅR VI LESE OVERALT		OM SAMARBEID, FORELDRE OG LESEOPPLEVELSER	
Inn i en magisk verden, av Eve Nordvall	20	Få foreldrene med! av Liv Engen	58
Skattejakt på egen hånd, av Eve Nordvall	28		
Det finnes alltid en bok som passer...	30		
Etablering av bibliotekfilial i SFO, av Anne Kristin Riise Nilsen, Eigersund folkebibliotek			
Da bøkene fylte rommene.	32		
Praksiserfaringer fra Husabø skole			

Språkstimulering midt i SFO-hverdagen

av Trude Hoel

Se for deg:

Stemningen er spent på SFO. Det er fredag før halloween. Ved et av bordene sitter Stian (voksen) sammen med Thea og Kristian fra 3. klasse, Sara og Una fra 2. klasse og Nilo fra 1. klasse. De tegner gresskar, og barna sitter tause og konsentrerte.

Og så:

Stemningen er spent på SFO. Det er fredag før halloween. Ved et av bordene sitter Stian (voksen) sammen med Thea og Kristian fra 3. klasse, Sara

og Una fra 2. klasse og Nilo fra 1. klasse. De tegner gresskar, og praten går livlig rundt bordet. «Hvor stort kan et gresskar egentlig bli?» spør Stian.

«Jeg vet at pyntegresskar er kjempesmå, akkurat som epler,» sier Una. «Vi skal pynte bordet med pyntegresskar i morgen! Gresskar kan òg bli kjempestore!» sier Nilo. «Jeg har lest ei bok om to bjørner som bodde i et gresskar, men det var jo ikke på ordentlig, altså. Det gjør ikke så mye hvor store de er, bare det er plass til å skjære i dem,» sier Kristian. «Det hørtes spennende ut å bo i et

gresskar,» sier Stian interessert. «Nei, jeg synes det høres grisete ut,» sier Thea. (...)

I eksemplene over ser vi forskjellen på en språkfattig situasjon («og barna sitter tause») og en språkrik situasjon («praten går livlig»). I løpet av SFO-tida er barn og voksne involverte i en rekke hverdagslige situasjoner som enten kan karakteriseres som språkfattige eller språkrike. Det er de språkrike situasjonene som kjennetegner et språklig godt SFO-tilbud.

Tid til samtale og fortelling

Språkstimulering er noe som skjer hele tida. Barn lærer språk ved å bruke språk. Hvis SFO skal være en god arena for språkstimulering, legges det daglig til rette for situasjoner hvor barna får møte språklige forbilder og språklige utfordringer, og bruke språket innenfor meningsfulle og inspirerende rammer.

Det er med andre ord viktig at barn og voksne snakker sammen om det de holder på med, og at voksne prioriterer samtaler med barna. Det har også stor språklig verdi for barna at voksne lytter til det de har å si, følger opp innspillene deres og ber om utdypinger og forklaringer. *Hva mener du*

Barna og dei voksne snakka saman om korleis vi har lyst å ha det på SFO. På den måten fekk vi barna til å koma fram med dei reglane som vi bør og skal ha. Barna sine reglar stemte godt med det vi voksne ønskte. Det vart mykje snakking rundt bordet, og barna følte det var dei som hadde vore med og bestemt reglane. På den måten er det mykje kjekkare å stella seg til reglane.

Under måltida har vi gode samtalestunder. Barna får fortelja om ting dei har lyst til å dela med andre. Dei lærer å høyra etter når andre snakkar, venta på sin tur og snakka til fleire personar samtidig.

når du sier at...? Hva betyr egentlig...? Som i eksempelet under:

Thomas (tospråklig, engelsk og norsk) og Emil sitter i sandkassa og leker. En voksen kommer og setter seg på kanten av sandkassa for å prate.

Voksen: Hva er det dere holder på med?

Emil: Vi leker bondegård. Thomas er bonden, og jeg er maskinføreren.

Voksen: Maskinføreren, hva er det han driver med?

Thomas: Han kjører en combined harvester. Det er det vi kaller skurtreskeren på engelsk, altså.

Emil: Ja, for det er liksom forhøsting på en stor gård, ikke sant? (...)

SFO er et språkstimulerende miljø når voksne og barn viser interesse for hverandres fortellinger og opplevelser – og bruker tid på det. Når SFO har vært på tur, kan man for eksempel ta seg god tid til å snakke om turen etterpå. For å legge best mulig til rette for gode samtaler for alle barna kan det være en god idé å ta bilder med digitalkamera og sette bildene sammen til en fortelling i ei bok eller som en fotomontasje. Da kan de barna som trenger en ekstra puff for å gripe ordet, fortelle fra turen med utgangspunkt i bildene.

Under komledagen i går kom det opp 2 nye ord som barna ikke visste hva var. Orda hulløse og kraft. (3. og 4. trinn barn) Når det gjaldt «kraft», fikk de forklart hva det var og hvorfor vi bruker det til å koke komle i. Så var det hulløse. «Hvorfor tror dere den heter dette, og hvorfor kan det være lurt å bruke redskaper som dette når en skal øse opp?» Ved matsituasjonen ble det brukt mange lange ord, og vanskelige ord for noen. Ord som serveringsfat, serveringsskei, skjærebrett, skarp kniv o.s.v. ble brukt, og ved matbordet hadde vi en god samtale om matlaging og hverdagslige ting. Glade barn, god atmosfære, fellesmatprosjekt = godt grunnlag for den gode samtalen.

Bruk spørsmål, så er samtalen i gang...

De voksne ved SFO har et særlig ansvar for å legge til rette for språkstimulering, for eksempel ved å invitere barna inn i gode samtaler. Ofte holder det med noen spørsmål knyttet til barnas aktiviteter, og så er samtalen i gang. *Hva er det dere holder på med? Hva er det som er så spennende med dinosaurer, da?* Gode samtaler skjer hvor som helst, når som helst og om hva som helst. Det er hverdagssamtalene rundt maten, i tilknytting til leken og i garderoben som er de vanligste og viktigste samtalene.

Samtaler inneholder forskjellige typer spørsmål, og noen spørsmål gir et bedre grunnlag for samtaler enn andre. Spørsmål som ikke har forhåndsbestemte svar, og som dermed inviterer til videre samtale, kalles gjerne for «åpne spørsmål»: *Hva synes dere at vi skal gjøre etter maten?* Spørsmål som gir svar som Ja, Nei eller Vet ikke, er lukka spørsmål, og de

Vi les Sagaen om Sigurd, og ordet «træl» dukkar opp. Det er mange som ikkje veit kva ein træl er. – Eg veit det, seier Pål ivrig. – Ein træl er ein som er flink til å hjelpa til... veldig flink til å hjelpa til.

Hvert år har vi nissefest for alle SFO-barna, og da bruker barna å opptre med sketsjer og sang. Da bruker de gjerne å dramatisere små eventyr eller sanger som Rødhetta, De tre små grisene, På låven sitter nissen o.s.v. eller bare moro-sketsjer. Nettopp dette ser vi på som en kjempefin måte å få brukt og å utvikle språket, og for noen kan dette være litt av en terskel å stige over, men det går alltid bra, og det er kjempefornøyde barn som forlater scenen.

oppfordrer ikke til videre samtale av seg selv: *Skal du spille fotball etter maten?*

Språk og sosialt samspill

Språklige ferdigheter har mye å si for sosialt samspill. Barn som ikke får delta i, eller kanskje ødelegger for, andre barns lek, kan ha et språkproblem. Disse barna kan være vanskelige å forstå for andre barn, og de skjønner ikke nødvendigvis reglene for leken. De trenger hjelp til å utvikle språket sitt, og de trenger hjelp for å komme inn i leken.

Rollelek er et eksempel på en lekesituasjon som setter krav til språklig mestring. Rolleleken foregår i fantasien, og språket må brukes situasjonsuavhengig. Barna må kunne høre etter og forstå hva de andre sier, de må kunne gi relevante svar, holde fast på temaet for leken over tid og formulere rolletringer slik at andre forstår. For å finne ut hvilke barn som trenger særlig tilrettelegging, kan

Vi har fått tak i gamle klær og sko. Barna kler seg ut, og det blir mye rollespill. Når de kler seg ut, blir de med en gang en annen person, og de slipper seg mer løs. Snakking pågår for fullt, og barna leker kjempegodt sammen.

Data kan også være et godt hjelpemiddel i å fremme barnas språk- og leseforståelse. Her hos oss har barna en fast data-dag for hvert trinn, fredag er datafri. Det finnes linker på Min Skole med veldig mange spill som er både lærerike, spennende og pedagogisk riktige. Det finnes også gratis-spill på diverse nettsted, men her bør vi voksne være flinke til å følge med på hva barna holder på med, for det kan dukke opp spill som vi ikke er interessert i å ha i vår SFO. Høres kanskje mye ut med 1 dag for hvert trinn, men det dreier seg høyst om 1 time, knapt nok.

det være lurt å legge merke til de som stadig blir gående med språkfattige roller: – Du kan få være med hvis du er hunden eller babyen. Det betyr gjerne at disse barna ikke er fullverdige deltakere i leken.

SFO kan med enkle grep legge til rette for rollelek, ved for eksempel å lage et miljø for sykehus- eller butikklek, og sette av tid til leken. På sykehuset må barna kjenne de rette ordene: måle feber, gi vaksiner eller sprøyter, veie, gipse og operere. I butikken skal barna selge yoghurt, kneippbrød, sjampo og vannmelon. Noen barn trenger også voksne som tar dem med inn i leken, som leker side ved side med dem og gir dem replikker og ord (før den voksne trekker seg ut).

Aktiviteter sammen med voksne

På SFO er det en sterk tradisjon for å la barna velge aktiviteter selv. Det å la barna velge alle aktiviteter er med på å opprettholde språklige forskjeller som finnes for eksempel mellom gutter og jenter, og mellom minoritetsbarn og majoritetsbarn.

Alle språkrike aktiviteter er språkstimulerende, og noen ganger må en voksen være til stede for å legge

til rette for og modellere god språkbruk. Bordaktiviteter, som ulike spill og formingsaktiviteter, egner seg godt for språklig samspill. De barna som driver aktiviteter sammen med voksne som bruker språket – og som forventer at barna skal bruke språk – får mer språkstimulering enn de barna som driver ikke-språkbaserte aktiviteter. Ved å stimulere barnas språk er vi med på å utjevne sosiale forskjeller og svekke den såkalte Matteus-effekten: – *Den som har, han skal få, og det i overflod. Men den som ikke har, skal bli fratatt selv det han har* (Matteus 25.29).

Den er sterkt gjeldende når det gjelder språk.

Gi språk verdi!

Tre gutter sitter i sofaen og kikker i hver sin bok. En voksen går bort til dem: – Uff, sitter dere bare her! Vil dere ikke heller gå ut? sier hun og går videre.

Det voksne gir verdi, får verdi hos barna også. Hvis ikke de voksne markerer at språk og språkstimulerende aktiviteter – som lesing – er interessante, viktige og morsomme, så får disse heller ingen verdi hos barna. I stedet for å uffe over guttene som sitter og leser, er det et godt alternativ å gi dem anerkjennelse ved for eksempel å si: – Så spennende! Hva handler boka di om, da?

Engelsktid i morgen-SFO: 5 barn leker skole, og det er tid for engelsktid. De starter opp med godmorgensang på engelsk, etterpå er det dag, måned, dato og år. Den ene er selvfølgelig lærer, og det er utrolig hvordan barna tar etter de voksne. Det blir stilt spørsmål på engelsk, og «læreren» er ganske streng på hva som blir godtatt av svar. Det at engelsk er så morsomt her, har kanskje sin årsak i at to av barna i morgen-SFO er flerspråklige og snakker engelsk med faren sin. Veldig kjekt å være observatør til denne arenaen barna selv har satt i gang. Det er ganske utrolig hva barn kan.

Kaisa er frå Kina og Noreg, og ho var nesten 5 år da ho blei adoptert. Ho lærte norsk i rekordfart, og beherska det ut og inn, trudde vi. Ein dag får Kari påbod om å setja ei gryte på komfyren. Ho blir ståande og sjå ut som eit spørjeteikn, får igjen påbod om kva ho skal gjera, og da tuslar ho innover mot kjøkkenet. Brått slår det meg: Ho veit ikkje kva komfyr er! Og det stemmer. Ho seier: Mamma har berre sagt at eg skal setja gryta der, og så har ho peika. Kari er på dette tidspunktet 10 år, og vi oppdagar etter kvart som tida går, at det finst mange hol i språket pga. manglande forklaringar. Her ser vi kor viktig det er at vi er flinke til å forklara kva ord og uttrykk eigenleg tyder, og ikkje berre tar det for gitt at barnet forstår.

Lek med språk - Bruk plakatene!

av Lise Helgevold

Plakatane frå Lesesenteret er flittig i bruk. Så å seia kvar einaste morgon er der nokre barn som les på plakatane som er opphengde på strategiske stader i rommet. Barna har for eksempel konkurransar seg imellom om å finna flest ord som har gøymt seg i bokstavmylderet. Kjempegøy.

Bruk plakatene til å leke med språket, de forteller: Språket er gøy! Det er merkelig og underlig, ganske spennende og ikke minst utrolig kult. Tenk alt språket kan brukes til. Til å snakke, leke, spørre, erte, rose eller lese. Språket vårt passer i alle sammenhenger, noen ganger snakker vi alvorlig, noen ganger skal vi fortelle hva vi opplever, mens andre ganger er det perfekt til å tulle med. På noen av plakatene bruker vi språket til å leke med, blott til lyst – og på ramme alvor.

Her kommer noen ideer til hvordan en kan bruke plakatene både til å leke med og til å undre seg over språket vårt.

Christoffer og jeg leste en av plakatene som henger på gangen i SFO. Den tar for seg leseregler. Han smilte godt da jeg leste reglen, for eksempel. At man ikke skal bruke bøker som dopapir. Han svarte: «Det vet jeg». Det ble en morsom stund da vi tok for oss hver regel.

Fakta om språk

Det finst fleire enn **67285600** menneske på jorda. Me snakkar over seks tusen forskjellige språk. Anskanar vike forsvinn eit språk. I lapet av dei neste hundre åra vil truleg halvparten av språka på jorda vera borte. Eit ord som dei fleste menneske i verda forstår er **ok**.

I Noreg bur det minst **4833600** menneske som kan snakke over **16** hundre forskjellige språk. Spanske og norsk er offisielle språk i Noreg. Det finst to norske skriftspråk: nynorsk og bokmål. Det er ingen regler for korleis me skal snakke norsk. Dei fleste nordmenn talar **dialekt**.

Det finst mair enn **300000** ord i det norske språket. Ein gjennomsnittlig nibring brukar om lag 5000 ord. Det ordet du brukar oftast i lapet av ein dag på SFO er sannsynlegvis **eg** og eller **ikke**. Kva for eit av desse ord brukar du mest? **Ja** eller **nei**?

Foto: Torodd Stenseth, Illustrasjon: P. G. Øien, Illustrasjon: Torodd Stenseth

Fakta om språk. På denne plakaten finner du rene fakta. Her er det mye å prate om. Når du leser plakaten, er det mye å undre seg over. Bruk det du selv undrer deg over som utgangspunkt for samtaler.

Eks. Her står det at i Norge snakkes det mer enn 200 språk. Jeg lurer på hvor mange forskjellige språk barna her i vår SFO snakker, det må jeg finne ut. Blir du med?

Hva tror du det betyr at et språk forsvinner?
(Fordi alle dør, fordi det blir forbudt, fordi der ikke er bøker lenger på det språket osv.)

Tror du at norsk kommer til å forsvinne?
Hva er det dyrene på plakatene forteller hverandre?
Hvilket ord bruker du mest? Noen sier «vet du» hele tida. Har du noen favorittord?
Hva er bannord?

10 Lesevettregler på SFO

1. Hold øynene åpne
2. Hold boka rett vei
3. Ikke spis boka. Innholdet kan være tungt fordøyelig
4. Ikke løp når du leser
5. Ikke ta med bøker i svømmebassenget
6. Ikke les når du sykler
7. Ikke les når du står og tisser
8. Ikke bruk boka som dopapir
9. Husk å puste når du leser på do, selv om luften stinker
10. Ellers kan du lese hva du vil, hvor du vil, når du vil

10 lesevettregler på SFO. En plakat med tull og tøys og bare litt som er sant. Her spiller vi på formen til Fjellvettreglene og De 10 bud. Du kan gjerne samtale med barna om disse reglene eller om ordensreglene på SFO eller på skolen: *Hvorfor har vi regler?* La gjerne plakaten henge på do. Da kommer alle til å lese den. Hvis du tør, kan du fortelle hva du gjorde på do i dag, og samtalen er i gang. Barna lurer nok på hva du skal fortelle... Ellers er det mange andre samtalepunkter på plakaten. Barna selv vil åpne for svært mange andre innfallsvinkler.

Eks:

Hva er en lesevettregel?
Er alle lesevettreglene lette å holde?
Hva vil det si at innholdet i en bok er tungt fordøyelig?
(Bøker kan være vanskelige å forstå. Papir og pappomslag er nok ikke godt for magen.)

Zoo SFO. En plakat med innhold blott til lyst og moro. Her er det en herlig blanding av ord og uttrykk som inneholder noe om dyr eller noe om dyreord som ikke handler om dyr. Se på bildene sammen, del med barna det du synes er morsomt, og gi deg tid til å studere detaljene på plakaten sammen med dem. Prøv gjerne å finne nye dyreord... Denne plakaten spiller på det samme som barnesangen *Hvorfor?* som står på side 19.

Vil du bli ...

attractiv, aktiv, aktuell, anbefalt, **ansvarsbevisst**, artig, avslappa, begeistra, bestemt, best, **beundra**, bevisst, blid, bombesikker, bra, brann sikker, briljant, brun, bunadskledd, byrg, chic, dagsaktuell, diggbar, **diplomatisk**, disiplinert, djerv, dominant, dristig, **dyktig**, dynamisk, dyrebar, edel, effektiv, eksepsjonell, eksklusiv, ellevill, eksponert, elegant, elska, empatisk, erfaren, etterspurt, **ettertrakta**, evenrik, **fabulaktig**, familiar, fagor, **fantastisk**, fargerik, feilfri, fetert, fiffig, fiks, fjong, flaksen, fleksibel, flink, flittig, flott, **fornem**, fordomsfri, fornuftig, forstandig, fri, frimodig, **frisk**, from, frydefull, funksjonell, førsteklasser, galant, garva, gild, gjestmild, glad, gløgg, god, godvillig, grov, gyllen, heltemodig, hipp, humoristisk, **humor-rykt**, hurtig, hylia, nevvisk, **harterger**, identik, innovativ, interessert, intelligent, jovial, kanngod, kapitalsterk, karaktersterk, karismatisk, kjent, klar, **klok**, klatkig, knivskarp, **komfortabel**, kompatibel, kompleks, konge, konkurransedyktig, korrekt, kreativ, kry, kul, kultivert, kvass, kvalitetsbevisst, kvisefri, kvikk, lettsaint, likefram, livet, lovdyg, lur, lystig, **låt**, **l**øyen, makelaus, mett, miljøbevisst, moteriktig, muskalk, **muskulos**, myndig, målretta, nobel, nybada, nådig, **objektiv**, observant, **offensiv**, oppledd, opplagt, opplyst, oppmuntra, **opprktig**, oppvarta, pen, pengesterk, perfekt, pigg, plettfri, prikkfri, problemfri, poetisk, populær, positiv, prestis, prioritert, privilegert, **priserdyg**, produktiv, profesjonell, progressiv, **raffinert**, radig, råk, rappfota, rappkjøfta, rasjonell, rask, reaksjonsterk, real, reflektert, rein, relevant, resistent, resolut, **respektabel**, respektert, resultatorientert, **rettfærdig**, rettskaffen, rik, **romantisk**, rosverdig, ryddig, rørig, sannferdig, seigilva, **selfmade**, sentral, skarp, skikka, skjerna, skjenn, skolert, skrivefyr, skråsikker, skoleflink, skvær, slagferdig, slank, smart, smashing, **smidig**, smuk, **smordig**, snarerdig, snarstekt, snill, solid, sorgløs, sosial, spandabel, spenstig, sprek, spretten, sporty, **språkmechtig**, stabil, stilig, **stolt**, stor, stuerein, suksessfull, **sunh**, **super**, sveisen, sympatisk, særprega, set, taktisk, talefær, talentfull, tapper, tidssiktig, tilfreds, tolerant, treffsikker, trygg, tøff, savihengig, uredd, vakker, varm, ykkledd, velkommen, velskapt, vennsæl, viktig, vis, **vital**, vittig, vettug, vågal, wonderful, **yndig**, yr, ærbødig, **ærverdig**, økologisk og åndsfrisk?

- Les ei bok

Vil du bli ... les ei bok. Hvilke ord kan dere, og hvilke ord er helt ukjente? I dag ser vi på alle ordene som begynner på T, kan dere dem? Er det nå sikkert at alle disse ordene passer her? Ser det ut som om dyret nede på plakaten er enig i det som står her? Hvorfor tror du at han roper det han gjør? Vet du hva nonsens betyr? Hvilke ord passer på deg? Eller på meg? Eller på ...?

Det finnes flere måter å snakke på :

Uansett: Snakk med vett

Det finnes flere måter å snakke på. Hvordan vi snakker med hverandre, er alltid et aktuelt tema. Det er kjekkere når vi snakker fint til hverandre. Men hva vil det si å snakke fint? Eller å snakke ufint, bak ryggen eller rett fra levra? La barna lese og gruble over alle måtene vi kan snakke sammen på. Hvordan snakker vi når vi snakker med knyttneven? Tenk at det går an å fortelle at noen slår uten egentlig å si det.

Bokstavsuppe

K	L	E	M	L	O	M	M	E	B	O	K	T	E	L	T	T	U	R	M
L	E	Q	A	S	S	I	S	T	E	N	T	E	N	M	K	R	N	E	A
A	K	E	T	U	S	F	O	T	B	A	L	L	B	A	N	E	N	N	T
T	S	U	P	P	E	O	V	E	R	B	R	E	T	T	E	K	A	N	T
R	E	X	A	E	R	T	E	R	U	O	A	F	L	I	K	A	B	E	E
E	H	U	K	R	U	S	U	M	K	E	P	O	E	N	K	N	A	L	L
S	J	U	K	T	W	O	Å	I	T	N	E	N	S	G	E	T	K	O	E
T	E	L	E	R	E	P	A	D	D	E	R	F	I	S	B	O	K	V	K
A	L	L	T	I	D	P	U	D	D	E	R	S	N	Ø	R	C	E	S	S
T	P	U	S	S	D	A	M	A	G	E	S	U	G	L	Ø	A	L	L	E
I	R	R	I	T	E	R	E	G	U	L	O	S	T	I	D	S	N	O	K
V	I	N	T	E	R	A	K	T	I	V	I	T	E	T	E	N	B	Z	A
R	N	E	V	E	K	D	S	K	L	A	R	E	R	T	T	Ø	I	N	N
I	S	F	R	I	O	E	E	S	J	A	K	K	N	E	Z	M	B	S	O
G	E	I	T	Q	P	N	M	S	E	N	I	L	I	R	S	A	L	E	W
O	S	T	X	B	P	O	P	U	L	Æ	R	U	N	A	K	N	I	V	B
D	S	K	J	U	L	E	E	T	L	B	U	T	G	U	O	N	O	J	A
O	E	B	O	K	H	Y	L	L	E	A	R	R	E	R	L	E	T	E	L
R	R	E	S	S	U	R	S	E	O	R	G	A	N	E	E	N	E	C	L
D	U	S	J	E	S	E	T	N	I	N	G	N	I	N	N	E	K	A	N

Bokstavsuppe. Hvilke ord klarer dere å lese? Hvor mange ord finner dere? Finner dere ordene til tegningene rundt?² Er det ordentlige ord eller tulleord?

²Nei, ikke alle tegningene har egne ord i bokstavsuppe, men vi sier ikke hvilke.

Språkstimulering i inne- og utelek

Innspill fra SFO-er

SFO er et fritidstilbud. Derfor bør språkstimulerings-tiltakene ha en annen form enn de elevene møter i skolen. Vi ønsker at dere skal organisere og legge til rette for ulike lekeaktiviteter, spill og konkurranser hvor aktiviteten i seg selv stimulerer til språklig samhandling. Språklig samhandling er ikke annet enn at barn, og voksne, snakker sammen, for å finne ut av ting, for å forklare, for å fortelle eller for si hva de mener. Mange former for lek åpner nettopp for slike samtaler.

Skap oppmerksomhet og blest om slike språk-aktiviteter. Det vi holder fram som viktig og kjekt, vil framstå som viktig og kjekt for barna. Bruk god tid når noen skal lære seg nye leker. Ikke bare sett dem i gang, men vær deltaker i leken. Når barna har lært seg noen leker godt, er det lettere for dem å starte leken selv. **Delta sammen med barna.** Barn synes det er stas når vi voksne «dummer oss ut.» Få med alle, svært ofte ser vi at noen barn helst velger «språkfattige» aktiviteter.

Å skrive på tavla er veldig kjekt. Dette er også en aktivitet som barna liker svært godt, særlig hos dem som går på 1.trinn. Da blir navnene på hele familien ramset opp, eller navnene på katter, gullfisker, hamstere eller hva de måtte ha av kjæledyr. Andre ganger øves det på å skrive et nytt ord. Enkelt og lett tilgjengelig. Eller som en av ungene sier: Jiippi!! TAVLETID!!!

Aktiviteter som passer godt inne

Scrabbleturneringer: Et vanlig scrabble (bokstavspill hvor målet er å skrive flest ord, vanskelige ord og ord som gir mange poeng) og en organiseringsform som inkluderer flest mulig barn.

Quiz / konkurranser: Disse kan gå ut på f.eks. staving av ord, forklare ord uten å bruke det og la laget ditt gjette, dramatisere ord, finn ting på ulike bokstaver, skrive ned så mange ord en kan som begynner på..., som slutter på.. osv. Eks: På NRK-Super går det en Superquiz hvor venner konkurrerer med hverandre om hvem som er best til å stave ord, Vinn over vennen din. Det kan være en idé å la vinnere få kjekke bøker i premier, disse kan først leses høyt for alle før de sendes med vinneren hjem.

Adjektivfortellinger: La barna være med å lage fortellinger over alle mulige slags tema, virkelighet eller fantasi. Det kan være en fotballkamp, en tur, når SFO er i svømmehallen, på kino osv... Skriv dem inn på PC og la det være en åpen plass foran hvert substantiv. Der skal noen andre barn i neste omgang fylle ut med adjektiv. Resultatet blir ofte svært morsomme historier med «den rutete damen gikk på den klissvåte bussen for å gå på det råtne museet»...

Spill: Systematisk bruk av språkstimulerende spill som Fantasi, ulike spørrespill som Geni eller Alias, enkle strategispill, vanlige spill som Yatzy, Ludo og kortspill. Lag turneringer og få alle med.

Kryssord: Få tak i masse gamle ukeblader, og riv ut sidene med barnekryssordene. Ta kopi av dem, slik at flere kan løse det samme kryssordet.

Etter ønske fra ei jente tok vi med ei bok ut. Vi satte oss på en benk, og med en gang kom det fem-seks barn til som ville bli lest for. Boka var enormt populær (den handlet om prompting), og stadig flere kom for å høre på. Vi lo og koste oss.

Matrisen (Kennedy games / Gruble): Lag et skjema likt dette. Varier bokstaver og grupper

	Biler	Mat	Bøker	Land	Klesplagg
B					
S	Saab				
L					
T					

Karaoke: Bruk playstation-program. Barna synger låter til akkompagnement.

20 spørsmål: Elevene skriver opp substantiv som legges i en hatt. (Det kan være lettest å begynne med konkrete ting, noe de kjenner og kan ta på, som katt, bok, skole, vann, mamma osv.) Ett ord trekkes opp, og et lag på to-fire personer skal gjette seg fram til ordet. Det er lov å gi litt hjelp som å fortelle om det er levende, at det er en ting vi har på kjøkkenet, at det noe som er ute, det er stort osv.

Lag SFO-sanger: Bruk melodier barna kjenner og la dem dikte ny tekst. Det kan være en egen SFO-sang eller sanger om litt av hvert, aktiviteter, å være en god venn, noe morsomt eller en uheldig hendelse eller noe helt annet.

Leker som passer godt ute

Kongen befaler: En er konge og står med ryggen til og sier hvor mange skritt, hopp, museskritt, fotlengder, hender osv. deltakerne får gå, forover eller bakover. Den som klarer å tilbakelegge avstanden til kongen først, har vunnet og blir neste konge. Passer for mange deltakere.

Et skritt for hver bokstav i navnet: En er utroper og velger bokstav, mens de andre deltakerne skal

komme seg fra startpunktet til utroperen. Deltakerne står på linje og utroperen står med ryggen mot deltakerne der målet er. Utroperen velger bokstaver fortløpende, og deltakerne får ta så mange skritt som de har den bokstaven i navnet sitt. Passer for mange deltakere.

Jeg melder krig: Alle deltakerne, 3-6, velger seg et land hver. Det er disse landene som skal være i krig med hverandre. Dette er et spill som må tegnes opp på bakken. Tegn en liten sirkel hvor en har plass til begge føttene. Tegn en større sirkel rundt og del denne opp i antall land etter hvor mange deltakere som er med. Leken går ut på å melde krig mot hverandre, og å ta land av hverandre.

Stusse / dabbe ball: En stuss i bakken for hvert jentenavn, guttenavn, byer, yrker, mat, grønnsaker, frukt, land, rimord, osv... Den som klarer flest, har vunnet. Vanskeligere varianter: bytt hånd eller hold foten ut og stuss under den.

Hoppetauleker: Lær barna de hoppereglerne og lekene du selv kan, og lek sammen med dem. Det er mange leker for lange tau og for «enmannstau». Slike hoppetauregler varierer fra sted til sted og er en del av vår muntlige leketradisjon. Derfor er den beste måten å lære regler og ramser å spørre besteforeldre, foreldre, tanter og onkler. De kan sikkert lære bort noen.

Finn skatten: La barna gjemme en skatt og lage skattekart. Dette kan også gjøres inne. Varianter: Lag en rute med flere punkter, ved hvert punkt finnes lapper som setter en på sporet av neste gjemmested. Bruk gjerne enkle engelske ord også, f.eks. red door, big stone, in a blue jacket, under a tree.

Victoria sitter ved bordet og blar i ei bok, hun ser på bokstavene og sier: «Hva for en bokstav er det?» og peker på en g. Ragnfrid sitter ved siden og sier: «Det er en g, og gris rimer på fis og spis...» Victoria ler. «Det var løye», sier hun.

Vi har ikkje begynt å lesa bøkene ute etter vi har starta med bøker på SFO, men det kan vi gjera noko med. Barna er opptatt av frileik ute etter ein skoledag, og dei vel sjølve kva dei vil gjera. Så det er opp til oss vaksne å leggja til rette for lesing ute. Vi må berre finna ut korleis vi skal gjennomføra det og få fleire vaksne til å tora lesa. Mykje stoppar her. No ventar vi på våren og utelesinga!

Fruktsalat er navnet på en ordlek barna liker godt. Det er å finne matvaren når bokstavene i navnet er stokket om. Eks: et (svar = te) øfelt (svar = fløte), ræpe (svar = pære) tåtner (svar = nøtter) osv. Disse oppgavene er tatt ut fra bøker, men etterhvert «rolser» barna til bokstavene i ordene selv og lager nye oppgaver til hverandre.

Språkverkstedet: En super investering!

Praksiserfaringer fra Orstad SFO

Språkverkstedet er et aktivitetsmaterieell som består av ulike spill. Hvert av spillematerialene består av mange spillevarianter. Spillene er bygd opp etter kjente spill som Lotto, Memory, Firkort, Svarteper og Domino. Hensikten med spillene er blant annet å lære barna å kommunisere på en presis måte, og å lære seg forskjellige begreper for farge, form, størrelse, antall m.m. Samtidig vil spillene være med på å fremme barnas språkutvikling og begrepsstrening og å utvide ordforrådet deres. Spillene representerer ulike ferdighetsnivåer, derfor er det også mulig å lage en progresjon i bruken av spillene. Samtidig får barna utfordringer på sitt nivå. De fleste spillene kan spilles med to til fire barn. Dominospillene kan spilles av ett barn alene, mens enkelte spill kan spilles av flere enn fire barn. Barna kan også spille på lag, slik at de må samarbeide for å finne løsninger.

Dette er ganske krevende spill når det skal gjøres riktig og både barn og voksne må tenke.

Vi voksne har brukt noe tid på personalmøtene til å bli kjent med spillene og for å planlegge hvordan vi skal introdusere spillene for barna. Det er mye lettere å komme i gang med noe nytt når vi vet hvordan det virker.

Dette er språkverkstedet

Rimspillet: Består av fem ulike spillevarianter av ulik vanskelighetsgrad. Barn får hvert sitt spillebrett. Bildebrikkene legges på bordet med bildesiden ned. Barna trekker bildebrikker etter tur. Den som har tegning av rimordet til bildebrikken på brettet sitt, får brikken. Barnet sier rimordet før brikken legges ned.

For eksempel: hatt – katt, såpe – kåpe.

Samme første lyd: Består av fem ulike varianter, og går ut på å finne ord som begynner med samme lyd.

Barna får hvert sitt bildebrett. Den som har bilde av et ord med samme lyd som tegningen av ordet på bildebrikken, får brikken. For eksempel: Båt kan legges på både bade og bukse.

Språklydspillet: Består av fem ulike spillevarianter.

- finne nytt ord som begynner på den samme bokstaven
- finne nytt ord når vi legger til en lyd i ordet
- finne både første og siste lyd i ordene
- finne ord som lyder likt men har ulik betydning, for eksempel: gift (til å dø av) eller gift (bli viet)

Kommunikasjonsspillet: Hensikten med dette er å lære barna å kommunisere på en presis måte. Barna skal beskrive med utgangspunkt i forskjellige begreper, størrelse, antall, former, tykk/tynn, kort/lang, tom/full, farger, posisjoner og retninger. Ulike begreper er vektlagt på de forskjellige bildeplatene.

Spillet har to deltakere som sitter på hver sin side av bordet, med hver sin identiske bildeplate. Mellom seg har de et stengsel som gjør at barna ikke kan se hverandres bildeplate. Det ene barnet (avsenderen) skal beskrive veien på kartet sitt til mottakeren. Mottakeren skal tegne veien på kartet sitt etter hvert som avsenderen gir beskjeder om hvor hun skal gå for å nå målet. Til slutt er det spennende å sammenligne og se om veiene på de to kartene er like.

Sammensatte ord som lotto: Består av sju ulike spillevarianter, der barna skal sette sammen ord og lage nye ord, eller de skal ta bort orddele av sammensatte ord og lage nye ord. Barna får hvert sitt brett, og bildebrikkene legges på bordet med bildesida ned. De trekker etter tur. Barna tok spillet kjapt. Vi spilte med lag sammensatt av små og store barn. Samarbeidet var helt fantastisk, de største barna leste ordet, og sammen fant de da ut hva ordet skulle være. Her var det også blanding av gutter og jenter på lag.

Spill, språk og «langsom tid»

Praksiserfaringer fra Bore SFO

Vi har startet med å lage faste rammer rundt bruk av brettspill. Vi skaper motivasjon ved at det står på månedsplanen, og at det snakkes om på forhånd. Det er lurt å ha brettspill på faste dager, så unngår en lettere at det blir nedprioritert i tusen andre gjøremål. Nå har barna forventninger til brettspilldagene – de gleder seg!

Vi har valgt å la den første introduksjonen av et nytt spill være obligatorisk. Det er ressursbesparende og effektivt å ha en felles runde med innlæring av regler, fair play osv. fra starten av. Elevene får fellesopplevelser som styrker samholdet i gruppa. Det er nok noen barn som ville valgt vekk brettspill om det var valgfritt, men som likevel opplever det som så positivt at de frivillig velger disse aktivitetene i etterkant. Dette forteller oss at det er lurt at alle er med i starten, slik at de faktisk vet hva de velger eller ikke velger i ettertid. I fortsettelsen handler det om å motivere ved at vi voksne viser deltakelse og begeistring rundt aktivitetene. Det er veldig viktig at en voksen er med og styrer aktivitetene i starten og ved turneringen. I ettertid er det et naturlig mål at elevene blir mer og mer selvstendige til å spille på egenhånd med / mot hverandre, uten voksen deltakelse.

Organisering

Det viktigste er at en vet på forhånd hvordan en velger å organisere spillet, og på den måten skaper forutsigbarhet, trygghet, større effektivitet og bedre

spilleglede rundt bordet. Eksempel: Kinasjakk (6 spillere pr. brett). Der kan 18 deltakere spille samtidig rundt 3 spillebrett, og de to beste fra hvert brett går videre til en finalerunde rundt ett brett.

Det er mange spill en kan bruke, og det vil være store muligheter for å ta vare på en del av kulturarven ved å spille de gode gamle spillene kinasjakk, ludo, yatzy osv., samtidig som en også er åpen for nyere spill på markedet.

Når barna har lært seg spillene, introduserer vi turneringer der vi kårer en SFO-mester i ulike brettspill. Vi lager to kopier av diplommet, ett til å ta med hjem og ett som henger på SFO.

Ord rundt bord

Men hvor er språkgevinsten? Vår erfaring er at bare ved at vi innfører såkalt «langsom tid» ved hjelp av brettspill, høytlesing og lignende, så vil elevene få tid og erfaring til å kommunisere og bruke språket på en annen måte enn det som de ellers gjør i mange av aktivitetene sine. Brettspill har også vært svært positivt for enkelte flerspråklige barn i forhold til begrepsinnlæring. Aktivitetene og miljøet i seg selv gir en stor språkgevinst ved at en lar elevene få tid og rom til å kommunisere rundt felles tema. Det bidrar også til et naturlig inkluderende kommunikasjonsfellesskap, på tvers av kameratskap, tidligere erfaringer, gutter / jenter, og – til en viss grad – alder.

Hvorfor-sangen³

av Erik Solbakken

(Kremt Kremt*)*

Hvorfor kan ikke jeg hoste - når Morten Harket

Hvorfor kan jeg ikke synge – når julepresang
Hvorfor kan jeg ikke ringe - når klokka klang
Hvorfor må jeg stå - når kommuneansatt
Hvorfor kan jeg ikke drite - når de andre har dratt

Hvorfor kan jeg ikke være - når putevar
Hvorfor kan jeg ikke bære - når rompa bar
Hvorfor kan'ke jeg ta - når blærekatar
Hvorfor e'kke dette hu-mor – når det er han far

Hvorfor kan'ke a være b når nrk
Hvorfor kan jeg ikke gå - når syltelabber
Hvorfor kan jeg ikke jogge - når yoghurt
*(spiser youghurt – slafser sånn at en ikke hører det
«hmdmfdmfm dfaffa?)*

Hvorfor kan jeg ikke si - når Mona Lisa
Hvorfor kan jeg ikke tisse - når det skjeve
tårn i Pissa
Hvorfor kan jeg ikke renne - når deodorant
Hvorfor kan jeg ikke finne, når elefant

Hvorfor, hvorfor, hvorfor, hvorfor, hvorfooor!
Hvorfor, hvorfor, hvorfor, hvorfor, hvorfooor!

Hvorfor, hvorfor, hvorfor, hvorfor, hvorfooor!
Hvorfor kan jeg ikke kysse når hele Norge har
kyst?

Bridge
Hvorfor kan jeg ikke lekke – når neglelakk
Hvorfor kan jeg ikke rekke – når anorakk
Hvorfor kan jeg ikke stikke – når høysta-akk
Hvorfor kan jeg ikke tikke – når tusen takk

Modulering
Aaaahh, aaahh, aaaa....eg tek det på nynorsk

... Kvifor kan eg ikkje ta – når apotek
Kvifor kan'kje eg verte nonne – når Edvard Munch
Kvifor kan eg ikkje fise – når Wenche Foss
Kvifor kan eg ikkje nekte – når tropisk nektar?

Kvifor, kvifor, kvifor, kvifor, kvifoor!
Kvifor, kvifor, kvifor, kvifor, kvifoor!
Kvifor, kvifor, kvifor, kvifor, kvifoor!
Kvifor kan eg ikkje kysse når heile Norge har kyst?

Hvorfor kan jeg ikke mase når pysjamaser

³Denne sangen kjenner barna fra Krem Nasjonal, NRK Super. Du finner også musikkvideo på www.nrk.super.no

Lese overalt? Selvsagt får vi det. Ved tidligere anledninger har nok vi voksne vært flinke til å legge hindringer i veien for dette, særlig når barna har bedt om å få ta bøkene med seg ut. Nå tenker vi litt annerledes. Er det tørt vær, får barna ta ut madrasser og bøker. Enten ser eller leser barna i bøkene selv, eller en voksen leser.

Inn i en magisk verden

av Eve Nordvall

Det kreves både tid og innsats for å bli en god leser. Et viktig skritt på veien mot å bli en god leser er å bli lest høyt for. Svært ofte er det slik at gode lesere har opplevd den fantastiske verden som bøkene gir oss i gode lesestunder. De har sittet som tente lys og fått med seg både spenning, glede og sorg, og de har fått dele med hverandre det som har blitt lest. Ikke minst har de fått kjenne på de følelser en slik magisk verden kan skape. Går det an å være både tøff og kul, eller liten og ikke fullt så kul, og likevel like at noen leser for en? Selvfølgelig går det an. Ulikheter og uenigheter kan fordufte raskt når en blir med inn i bøkens verden. Selv den tøffeste av de tøffe kan bli myk i blikket når det leses, og den lille forsiktige kan bli både tøff og stor i tankene når magien setter inn. Noen mennesker har en egen evne til å finne bøker de storkoser seg med. Det er ikke fordi de liker enhver bok de stikker nesa i, det er heller ikke fordi de har flaks bestandig. Å velge en bok man kommer til å like, er rett og slett en litterær ferdighet. Det er noe man kan lære seg. Barn som blir lest for og som lærer seg å samtale om bøker, blir ofte dyktige til å finne «sine» bøker. De vet hva de liker, hva de ønsker å lese, men de har også ofte mot til å prøve nye sjangere og begi seg ut på nye

veier. De kan samtale om bøker, om innholdet, om følelsene og om egne meninger. Språket utvikler seg, og ord-forrådet blir større, samtidig som de øver opp sine egne tanker.

Å kunne formidle bøker og deler av bøker slik at de som lytter får lyst til å lese resten, er en viktig jobb. Gode stunder med høytlesing vil være av stor betydning for videreutvikling av gode lesere, men også for samhold, glede og fellesopplevelser.

Å bli lest høyt for er:

- fantasistimulerende
- språkstimulerende
- lesemotiverende
- oppdragende
- og ikke minst en fantastisk opplevelse.

Samling rundt høytlesingsboka gir også verdifulle fellesskapsopplevelser, muligheter for gode samtaler,

og i tillegg trening i å sitte stille og lytte over tid. Videre gir det god trening i å konsentrere seg om det leste og fortalte. Derfor er det også viktig å skape faste rammer rundt slike fellesstunder. Det kan ha med ordning av sitteplasser å gjøre, som at barna sitter i en sirkel eller på tilrettelagte plasser i lesehyrnet eller på leserommet. Det kan være viktig å sette av en spesiell plass i SFO-området som alle kjenner som lese-plassen. En plass der ro, glede og forventning har tilhold. Det kan ha med ritualer å gjøre, som hvordan en begynner en slik høytlesingsstund, for eksempel gjennom å tenne lys eller bruke en eller annen form for rekvisitt. En kjenningssang, en bjelle, eller noe annet. Slikt kan skape trygghet og forventning. Det kan dessuten ha med blikkontakt å gjøre, – å etablere en stillhet og en kontakt mellom oppleser og publikum som gjør lesingen meningsfull.

For å kunne gjøre en best mulig jobb som høytleser er det viktig å ha kjennskap til boka og en plan for lesingen. Vi må kjenne boka vi skal lese fra, og på

forhånd ha en formening om hvordan vi ønsker å formidle den. En bildebok vil ofte kreve at vi starter med å se på forsiden, undrer oss over hva dette er, og hva vi skal få oppleve. Videre vil det være behov for å stoppe opp ved de enkelte bildene for å la barna snakke om hva de ser. En bok uten mange bilder vil kunne leses på en annen måte, selv om den også krever stopp, undring og samtale underveis.

Jeg har tydeligvis funnet ei bok som fenger alle. Det er stille rundt matbordet. Jeg leser med stor innlevelse og bevegelser. Øynene til Tone er uvanlig store, og munnen er vidåpen. Da jeg ble ferdig med boka, går barna fra matbordet, men Tone sitter igjen. Maten er urørt. Tydelig at lesing fenger når noen ikke greier å spise engang.

Sara Jeg er 7

Myg spraien het

«Eg ledde når alle
myggane styrta»

Hallvar 7 år

«Det var skummelt
når grisen ikke kjente
bunnen og bare datt
ned» Saima

«Det var gøy når
grisen stod opp med
snuten av vannet og
nasen som en
snorkel» Daniel

Nei nei!

år og går i 2b klasse.

ter boka

«Det var gøy når de skulle svømme til øya» Sara

«Du greier det!»

Hjelp

En dag leste jeg Gruffalo, og oppfordret barna til å tegne fra boka. Men dagen gikk, og ingen tegninger kom, ikke dagene etter heller. Litt over en uke etter sier en kollega at Anders (6 år) har ventet på meg. Han har en tegning til meg. Anders kommer springende glad og oppgiret med tegningen. Han hadde tegnet Gruffalo og musa. Dette er en gutt som vi voksne har opplevd som lite interessert når vi leser. Dagen etter fikk jeg også en slik tegning. Han har blitt veldig engasjert i høytlesingen. Det er som om nye dører har åpnet seg for han. Så gøy å se!

Huskeregler for høytlesing.

- La lesingen foregå på et egnet sted og til rett tid. Det kan i hverdagen være vanskelig å ha faste tider, da det kommer og går barn på ulike tidspunkt, men det må aldri være årsaken til at lesestunden blir nedprioritert.
- La det være gøy, spennende, koselig og ikke minst trygt.
- Snakk, les og snakk om det som blir lest. (Bruk gjerne Lesehjelperen som støtte til samtalen.)
- Pek og forklar.
- Vær sikker på at alle henger med. Det vil si at ingen vanskelige ord ikke blir forklart. Husk at det vi tar som selvfølge, ofte ikke er en selvfølge for barna. Still åpne spørsmål, om tekst, om bilde, om tanker osv. Et åpent spørsmål er spørsmål som krever andre svar enn ja og nei.

Det begynner gjerne med hva, hvordan eller hvorfor.

Hva mener du når du sier at...?

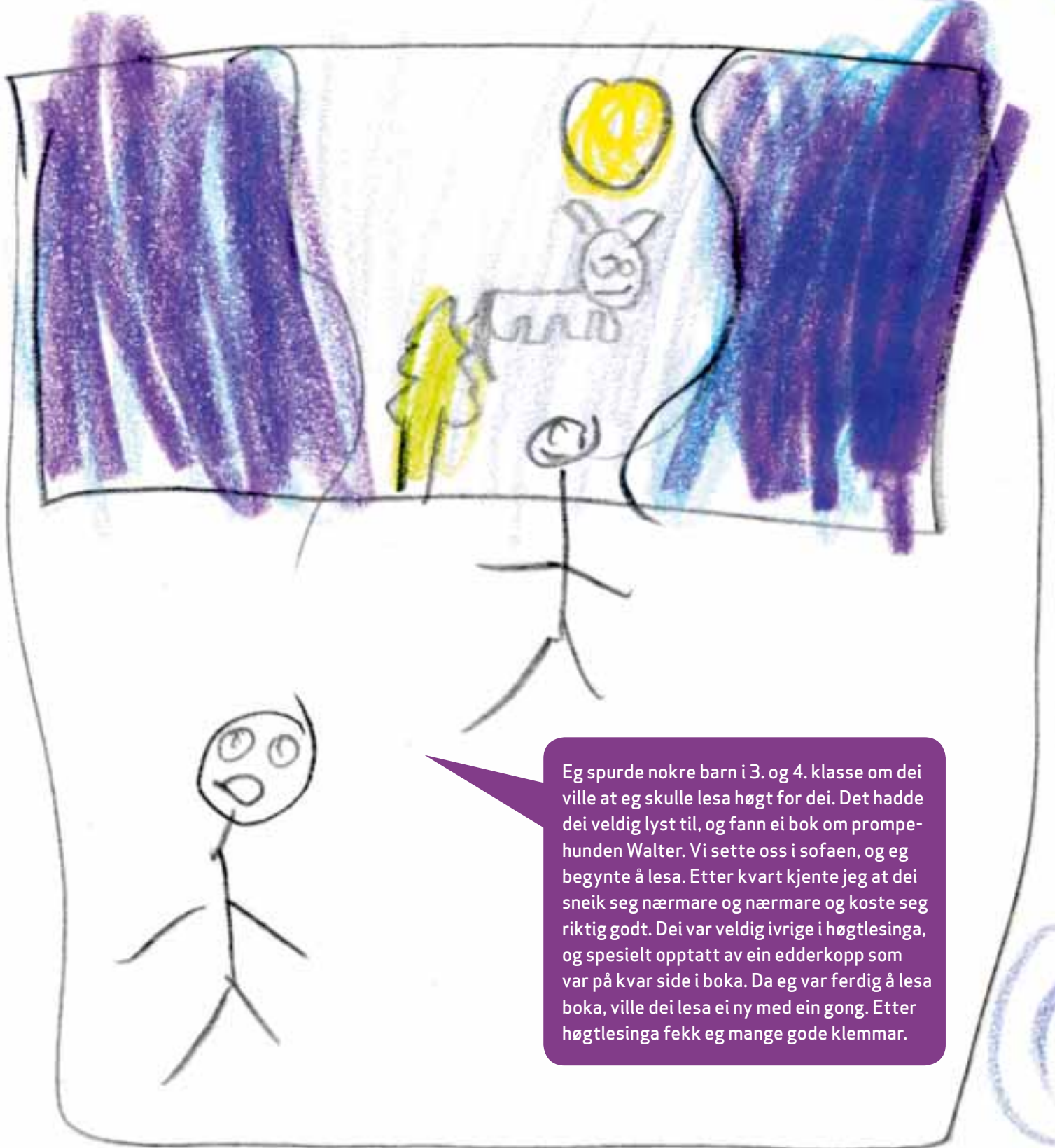
Hvordan skjedde det...?

Hvorfor tror du at...?

- Gå foran med et godt eksempel. Lev deg inn i teksten, vis glede, sorg og undring. Le høyt av morsomheter, og vis at boka berører deg.
- La det være lystbetont. Skap rammer som innbyr til en god opplevelse.
- Les hver dag.
- Skap forventninger. Kanskje er det slik på SFO at man skal ha en egnet plass der dagens bok blir utstilt og fremhevet før lesestunden. Dersom barna vet at det leses hver dag, og at boka det skal leses fra er utstilt på forhånd, vil de kanskje starte undring over bok og innhold på forhånd.

Vår høytlesningstund der alle blir lest for, er under måltidet. Det er noe å finne bøker som fenger alle og ikke er for lange når man skal lese for mellom 50 og 60 barn i 1. klasse. Det som er morsomt, er at vi ser at det fungerer. Så klart krever det noe av den som leser. Ikke alle voksne er ennå bekvemme med lesing for så stor gruppe, men det kommer seg. Det gjelder å hive seg utpå!

Det er ikke så godt å lese i ei bok med mange kapitler i, siden ikke alle barna går hver dag. Har fått tak i ei bok med små fortellinger i på ca. 10 min. Det blir nye historier hver dag, og barna får med seg innholdet godt. Bruker tid etter lesingen til å snakke om det vi leste.

Eg spurde nokre barn i 3. og 4. klasse om dei ville at eg skulle lesa høgt for dei. Det hadde dei veldig lyst til, og fann ei bok om prompehunden Walter. Vi sette oss i sofaen, og eg begynte å lesa. Etter kvart kjente jeg at dei sneik seg nærmare og nærmare og koste seg riktig godt. Dei var veldig ivrige i høgtlesinga, og spesielt opptatt av ein edderkopp som var på kvar side i boka. Da eg var ferdig å lesa boka, ville dei lesa ei ny med ein gong. Etter høgtlesinga fekk eg mange gode klemmar.

SELVFØLGELIG FÅR VI LESE OVERALT

Vi har tenkt gjennom ulike settinger for å skape gode leseopplevelser ved høgtlesing: rundt bålet, i grillhytta, i skogen, i sofa-kroken, oppå tjukkassen i gymsalen. Det er også stemningsskapende å slå av lyset, bruke levende lys, eller bruke lommelykt.

Seks jenter (3. og 4. kl.) sitter i en buesofa og leser hver for seg. Inntudja leser litt småhøyt og lager dermed litt lyder. Plutselig utbryter jenta som sitter ved siden av: «Åhh, så irriterende! Du leser så høyt.» Jeg hadde akkurat kommet inn i rommet og sier at alle må prøve å lese inni seg, slik at de ikke forstyrrer de andre som leser. Da sier Inntudja: «Men mamma har sagt at jeg må øve meg på å lese høyt.»

Jeg og ei jente sitter og snakker om våre favorittbøker. Jenta forteller at hennes favorittbok handler om ei jente som har godteri til hår. Jeg lurer på hvorfor akkurat denne boka er en favoritt. Da forteller hun at hun så gjerne skulle ha vært jenta i boka, for da hadde hun aldri gått tom for godteri! Forresten, boka heter Tigli.

Fordi jeg kjente Simen, var det lett for meg å finne tekstutsnitt som appellerte til hans sans for humor. Jeg visste at han hadde erfaringer som matchet erfaringene til hovedpersonen i boka og kunne derfor hjelpe han med å trekke linjer mellom teksten og hans eget liv. Med disse enkle grepene fikk jeg Simen heftet på teksten.

Skattejakt på egen hånd

av Eve Nordvall

Gode lesere leser ofte i fritida si, ikke av plikt, men av lyst. Ved å legge til rette for lesing i alle slags situasjoner og overalt vil ikke lesingen oppleves som skolearbeid. Tenk på alle de flotte lesemulighetene som finnes i spill, handlelister, huskelister, lekeregler og oppskrifter, og på dataspill, filmskilt og plakater. Dersom vi tar oss tid til å la barna innhente informasjon alene, vil den enkle dagligdagse lesingen være med på å skape gode lesere. Når vi diskuterer handlelista eller spillereglene, vil både forståelse og anvendelse kom tydelig fram. Vi kan forhandle og veilede, forklare og informere uten at vi fratrar barnet mestringsglede og leseglede.

Å legge til rette for egenlesing er viktig i SFO. Et bredt utvalg av bøker som kan fenge lesere i alle

kategorier, bør være tilgjengelig, både for den erfarne leseren og den usikre leseren. Bøker som blir stilt ut og som er lett tilgjengelig for leseren, blir oftere lest og sett på. Muligheten for å låne med seg en bok hjem bør også være til stede.

I en SFO-setting bør det være mulig å lese hvor og når barnet ønsker det. For noen finnes det ikke noe bedre enn å krølle seg sammen i en god stol for å la seg fange av boka og handlingen. For andre vil det

– Jeg liker bøker fordi de er morsomme, bøker med mange kapitler er bra.

Thale 6 år.

å ta med boka ut for å lese være helt naturlig. Det bør være lov å lese der det passer for den enkelte. En varm sommerdag er det faktisk slik at noen ønsker å krype inn under hekken for lese, mens andre bare vil lese inne. La lesing være et tema hele tida, ikke bare i leseuker eller til visse tider. Snakk med barna om når og hvor de leser, og få fram flest mulig leseplasser og -situasjoner. Lag en plakat som viser alle leseplassene, gi bøkene terningkast, spør om noen vil anbefale ei god bok, kanskje i forbindelse med mat.

I vårt arbeid med å fremme lesing i SFO trenger vi ikke å være redde for å gjøre feil, alt vi gjør for å støtte barnets leseutvikling er bra. Det fins mange måter å gi leseglede på. Vi kan lese eller lytte til bøker, snakke sammen, fortelle hverandre historier, vitser og gåter og leke med språk og bokstaver. Vi kan vise barna at lesing er en aktivitet som er til glede og nytte, og at det er både gøy, spennende og fint å lese sammen.

Ingen blir flinkere lesere uten å lese mye. Ingen leser mye hvis de ikke har tilgang på litteratur, bøker, blader, spilleregler, oppskrifter osv. Skal vi stimulere til lesing, trenger barn bøker.

.....

Lesesatsinger på SFO krever MANGE bøker. Har din SFO tilgang til et stort og godt skolebibliotek, BRUK DET! Har dere gode litteraturformidlere tilknyttet skolebiblioteket, BRUK DEM! Våre erfaringer er derimot at mange skolebibliotek har relativt begrenset utvalg av litteratur, og at det knapt holder til skolens egen virksomhet. Når bokbytte av rundt 200 titler skal skje 2-3 ganger i året, sier det seg selv at Folkebiblioteket er en viktig ressurs. Derfor kan en bibliotekfilial på SFO være et godt alternativ. Gjennom et konstruktivt og formelt samarbeid med et bibliotek får SFO-er tilgang på bøker – og litteraturformidling med på kjøpet.

.....

– Jeg liker best å lese selv, da kan jeg stoppe og se på bildene når jeg vil. Da slipper jeg å si stopp til mamma hele tiden.

Ina Sofie 6 år.

Det var så stille oppå hemsene våre. Jeg lista meg opp trappa for å se hva som foregikk der oppe. Der lå to av våre mest aktive turbogutter i sofaen og leste i ei bok. Jeg lista meg ned igjen.

Jeg møtte to leseglade gutter i garderoben. De hadde en ivrig diskusjon om hva de så på et bilde. De spurte meg, og jeg svarte at det var ei rokke, og den er nesten like stor som garderoben vår. – Er det en fisk da? spurte en av guttene. – Ja, en kjempestor fisk, sa jeg.

– Oi, da må vi lese videre i boka, sa guttene.

– Jeg liker best å se film først, så lese boka.

Alistar 6 år.

– Jeg liker best å høre på lydbok, da slipper mamma og pappa å lese for meg. De har nesten aldri tid heller.

Emma 6 år.

Klokka nærmer seg 15.00, og flere barn skal gå hjem. Tre gutter i 2. klasse kommer litt for tidlig, og jeg sier de må vente litt før de går. Med sekken på ryggen går de ut i gangen og finner hver sin bok. De setter seg på benken som står der og kikker og leser litt i bøkene mens de venter.

Det finnes alltid en bok som passer... Etablering av bibliotekfilial på SFO

av Anne Kristin Riise Nilsen, Eigersund folkebibliotek

Biblioteket ble i oppstartfasen invitert til et hyggelig besøk med omvisning og orientering om hverdagen i SFO. Det var nyttig å få se lokalene der bøkene skulle plasseres og få et bilde av barnas hverdag.

Bokvalg og innkjøp

Bøkene skulle være nye, helst ikke eldre enn 2-3 år. Det var en utfordring å få et så bredt utvalg som mulig. På 1.-4. trinn kan det være stor spredning i leseferdighet. Vi måtte ha i tankene både gutter og jenter, og mange ulike interesser. Det var flest barn

– Jeg liker alle bøker utenom prinsessebøker, de er barnslige. *Maren 6 år.*

på de to laveste trinnene, og vi valgte derfor å kjøpe inn en god del bildebøker og lettlestbøker. Vi ville dessuten ha gode bøker til høytlesning og et variert utvalg faktabøker. De gode leserne på 3. og 4. trinn måtte heller ikke glemmes. Noen lydbøker skulle være med i samlingen, tegneserier syntes SFO de hadde nok av. Skolefritidsordningen hadde ganske mange barn med annet morsmål enn norsk. Det ble lånt inn bøker på 6 språk fra det flerspråklige biblioteket⁴.

For å klare å drive en bibliotekfilial på SFO måtte vi supplere samlingen vår med vel 100 bøker. Ca. halvparten av de nyinnkjøpte bøkene ble plassert ut i første omgang. I tillegg måtte biblioteket suppleres med en god del av folkebibliotekets egne bøker.

Vi prøvde her å velge bøker som viste variasjon og supplerte på en god måte det som var kjøpt inn. Det var viktig at bøkene ikke var slitte og stygge, men tok seg pent ut.

Igangsetting

Så skulle bibliotekfilialen endelig tas i bruk. Det ble holdt bokpresentasjon for både ansatte og elever. De ansatte fikk presentert et variert utvalg bøker, til sammen ca. 20 titler. Det var god respons, og alle virket veldig motivert for å ta fatt på lesingen. Elevene ble delt i grupper etter alder, og det ble lest og holdt bokprat. En bildebok ble lest høyt, og 5-6 andre bøker ble vist fram og omtalt. Elevene var positive og interesserte. De fortalte ivrig om bøker de hadde hjemme, bøker de hadde lest og bøker de hadde lyst til å lese: «Å, jeg bare elsker dyrebøker». De enkle faktabøkene gikk fra hånd til hånd. Elevene fikk se og bla i bøkene. Noen hadde lyst til å låne

En jente forteller at hun aller helst vil lese guttebøker, for de som er gutter og leser de bøkene, har så mange tøffe ting og er kule.

⁴ Det flerspråklige biblioteket er en avdeling under Deichmanske bibliotek.

Kommentar fra foreldre: Med biblioteket på SFO slipper jeg å ha dårlig samvittighet fordi jeg ikke har med meg Ramona på biblioteket. Nå låner vi bøker her.

Kommentar fra foreldre: – Så bra at dere har utlån på skofri (SFO) også. Barnet mitt er så glad i å lese.

med en gang, og det fikk de også lov til. Det kom godt med at bibliotekaren hadde mange bøker med seg og kjente disse godt. Noen av de eldste jentene ville straks sette i gang med å organisere bøkene etter emne, serier osv. og viste gode «bibliotekar-evner».

Utlån

Utlånssystemet består av en perm der eleven eller den ansatte noterer navn på låner og tittel på lånt bok. Det ble laget bokmerker som kunne tas med ved utlån som viste at boka tilhørte SFO-biblioteket. Dette for å hindre at bøkene havnet tilbake på folkebiblioteket sammen med andre lånebøker fra familien. SFO bestemte selv at elevene bare får låne en bok om gangen og først får låne ny bok når denne er levert. Lånetida er fjorten dager.

Erfaringer

Bibliotekets erfaringer med bibliotekfilial i SFO er så langt positive. Vi har fra før et godt samarbeid med skoler og barnehager, tar imot skoleklasser på biblioteket og plukker bøker til bokkasser. For oss var det en fin erfaring å få møte elevene på «hjemmebane» og få utvidet kontaktnettet vårt. Vi synes også det er fint at barn får omgås bøker på flere steder der de møtes. Ikke alle oppsøker biblioteket like lett. Det kan være ulike grunner til det. Det har vært lærerikt og givende, og vi ser at barn leser når de får tilgang til bøker og lesestoff.

Det verste for en bok er ikke at noen mister den, men at den ikke blir lest.

Da bøkene fylte rommene

Praksiserfaringer fra Husabø SFO

Husabø SFO har 12 ansatte og 118 barn fra 1. til 4. trinn. SFO og biblioteket samarbeider om bibliotekfilialen på ca. 200 titler. En gruppe bestående av to ansatte og leder har ansvar for prosjektet med bibliotekfilial og leseaktiviteter. Prosjektgruppa har møte hver uke, mens hele personalet samles to ganger i måneden. En av de ansatte er «fristilt bibliotekar» og konsentrerer seg bare om leseaktivitetene. Den har et overoppsyn med boklånet, legger til rette for lesing og ikke minst leser for de barna som ønsker det.

– Ja, vi vil gjerne la bøker få stor plass i SFO-hverdagen, var tanken hos oss ansatte da vi ble spurt om å være med på å etablere en bibliotekfilial og gi plass for lesing på SFO. Alle i personalet skulle være med, men hver enkelt kunne få bestemme eget tempo. Vi har en felles forståelse om at prosjektet ikke skal være større enn at vi føler at vi kan mestre oppgavene, likevel har prosjektet hele tida blitt utvidet etter innspill fra ansatte.

Spørsmål fra Velon (6 år):

- Skal du lese når vi spiser i dag?
- Ja, det skal jeg, svarte jeg.
- Jippi, det er så artig når du leser, jubla gutten.

Leders rolle har vært å dra det hele i gang, og motivere, inspirere og legge forholdene til rette. Hun har også ansvar for å holde foreldrene informert.

Prosjektgruppa har ansvar for å sette opp periodeplanen for leseaktivitetene, lage plakater som viser

leseaktivitetene for barn og foreldre, og stå for utlån og purringer (barna får hjem en hyggelig «påminnelse» om at boka vil tilbake til SFO). Og så skal de lese og formidle bøker, selvfølgelig.

Personalet for øvrig fletter inn leseaktiviteter i hverdagen. Det er ikke alltid lett, siden dagene er svært travle allerede. Men vi prøver og ser at vi klarer det bedre etter hvert. Foreløpig har strikkegruppa prøvd seg fram med kombinasjonen lesing og strikking. Det fungerer best med lydbok, da kan de voksne hjelpe de barna som trenger hjelp uten at fortellingen blir avbrutt.

Inne på oppholdsrommet legger vi nå fram bøker utover bordene på lik linje med aktiviteter som perling og tegning osv. Barna ser i bøkene og leser selv også. De låner også med seg hjem, men som oftest ikke mer enn en om gangen.

Bibliotekfilialen kommer...

En stor utfordring var å få plassert alle bøkene inn i allerede trange lokaliteter. Det løste vi på følgende måte: Smale lister og spiralsnor på veggen. Der står bøkene med forsiden ut og er lette å ta ut og sette på plass for barna. Vi har slike hyller overalt, i gangen, i det store felles oppholdsrommet, på smårommene og i dukkekroken. Det var et lurt valg, bøker leses og brukes overalt. Alle barn har alltid en bok for hånden, og det er lett å velge seg ei lånebok. Utlanslisten er i en perm. Der skriver barn, ansatt eller foreldre dato for utlån, tittel på boka og navnet på låneren. Dette fungerer greit, og til nå har det vært lite svinn.

Påmeldingsliste til høytlesingsstund.

MALEN
ADELEIN

~~WIKI~~
PÅMELDING

home TA

INGEBORG

SONAS

HERMANN

ROSIN

UNA

~~TIAR~~
LOHTE

KHAMZAT

ROBIN
HENRIK

MÄDELO

~~XXXXXXXXXX~~
ALEKSAN

OSKARS ARAB

THEA
MARIA

ANNKAREN STINA

KRISTINA VIVIAN

MIKLA

WEM

EMILIA

CHRISTERA

ALL

VELKOMMEN ☺

«Ingen farlige ord...»

Vi har to høytlesingsstunder i uka, en for barna fra 1. og 2. trinn og en for 3. og 4. trinn. Det er frivillig for barna å delta, men responsen er stor. Over 30 barn sitter benket når lesestunden begynner. Vi har valgt å la bøkene få følge av aktiviteter. Barna er svært opptatt av lesestunden. De spør både etter hvilken bok de skal få høre og hvilke aktiviteter som følger med. Lesestunden begynner egentlig lenge før boka åpnes. De som skal lese, har funnet kjeffe måter å motivere for høytlesing. – Vet dere at det er en tyv på SFO? fikk de yngste barna høre da de ansatte på SFO gikk sin vanlige runde og hentet barna i klasserommet da skoledagen var over. Dette syntes de var så nifst at de nærmest skulle fange tyven når den kom inn til lesegruppa. Skikkelig skummelt, men som ei jente

på seks år sa: «Jeg blir aldri redd, jeg trener på alt uten å bli redd i det hele tatt, det er jo bare ord.» Heldigvis roet barna seg ned da det viste seg at de kjente denne tyven svært godt. En annen gang var det heksehatter som signaliserte hva dagens bok skulle handle om. Etter lesingen fikk barna denne gangen malt vorter og edderkopper i ansiktet.

Stor leser for liten

De store barna har på eget initiativ etablert egne høytlesingsstunder for de minste barna. De bruker nesten den samme malen som de voksne, annonserer lesestund, motiverer barna til å komme og legger forholdene til rette for alle. – «Hvis noen ikke klarer å sitte stille, må vi være strenge, men ingen vil ut,» svarer de når vi spør hvordan de klarer å holde styr på de små.

Erfaringer og utfordringer

- Svært positive erfaringer hos oss voksne.
- God organisering og god informasjon til oss voksne er viktig.
- «Bibliotekaren» forsvinner ikke selv om ikke alle er på jobb.
- Mange barn er engasjerte og vil være med på leseaktivitetene.
- Mange barn leser på egen hånd, og mange liker å fortelle eller tegne om det de leser.
- Vi får felles gode opplevelser og blir kjent med barna på en bedre måte.
- Barna får sterkere tilhørighet til hverandre.
- Leseprosjektet er kjekt og utfordrende, og det styrker samarbeidet mellom oss voksne.
- Leseprosjektet skaper roligere barn.
- Flere foreldre gir positive tilbakemeldinger.

Men...

- Vi har knapp tid, alle har mange arbeidsoppgaver.
- Noen ganger er det vanskelig å få tid nok til høytlesning.
- De barna som ikke spør selv, blir ikke lest for så ofte. Derfor er det viktig at vi bruker tid på disse barna: Denne boka var kjekk....den handler om ...Vil du høre på når jeg leser den?
- Det er en utfordring å skulle prøve ut lesing på ulike arenaer.

Vi gleder oss til å arbeide videre, og målet vårt er at lesing, bøker og boklån blir en integrert del av hverdagen vår.

Mer enn bare tidsfordriv

Praksiserfaringer fra Sørborgen SFO

SFO ved Sørborgen skole, Klæbu, har to avdelinger. Blåbasen, avd. for 3.-4. trinn, har 7 ansatte og 35 barn. De holder til i en enebolig der bøkene er plassert i hyller i barnehøyde rett ved trappa opp fra garderoben. Barn og foreldre ser bøkene med en gang de kommer opp trappa. Utlånslistene henger like ved bøkene.

Rødbasen med elever fra 1. og 2. trinn har 10 ansatte og ca. 90 barn. Denne avdelingen deler lokale med skolen. Der er bøkene plassert i hyller rett ved garderobene til 1. trinn. Utlånslistene henger på tavler i garderobene til 1. og 2. trinn.

Vi har jobba grundig med bevisstgjøring av oss i personalet om at lesing er en verdifull aktivitet, minst på lik linje med andre aktiviteter vi har på Sørborgen SFO. Tidligere har vi hatt noen få bøker som vi leste litt i nå og da. Noen ganger hadde vi litt dårlig samvittighet også dersom vi satte oss ned og leste for noen få barn, spesielt i perioder med få voksne på jobb. Det har vi ikke lenger.

Bokbad

Da vi begynte med bibliotekfilialen, hadde vi møter med barna hvor vi fortalte litt om opplegget. Vi trakk også inn de barna som var kjent med å låne bøker i barnehagen fra før⁵. De fortalte hvordan de gjorde det i barnehagen. Samme dag hadde vi bokbad. Vi la utover alle bøkene vi hadde fått fra folkebiblioteket på flere bord. Ungene jubla og kasta seg over bøkene. Det var mange fornøyde barn som hadde med seg flere bøker under armen da de dro heim den dagen. Noen barn er skikkelige lesehester og trenger påfyll av bøker hele tida, mens

andre barn låner få eller ingen bøker. Men de fleste barna har funnet bøker som fenger dem. Mange barn bruker bøkene til å kikke i, lese i eller tegne etter. Vi har også gode samtaler rundt bøkene.

Unngår lånekaos

Foreldrene fikk informasjon gjennom et skriv som ble sendt heim med barna. Vi hadde også bibliotekfilial som eget tema på foreldremøte. Vi har fått gode tilbakemeldinger fra foreldrene om at vi har begynt med utlån av bøker på SFO. Noen foreldre uttrykte bekymring over at det blir mange bøker å holde styr på når barna kan låne bøker både fra skolebiblioteket og på SFO. Med godt merka bøker er ikke det noe problem. Skole og SFO samarbeider godt og hjelper hverandre med å få bøkene dit de skal. Det oppleves ikke som merarbeid.

Med mat i munn

På SFO har vi høytlesing hver dag mens barna spiser ettermiddagsmat. Vi opplever da at måltidet blir

⁵Barna har deltatt i prosjektet BOKTRAS, mer om dette prosjektet kan du lese i Bok i bruk i barnehagen. Les også mer på www.lesesenteret.no

triveligere for alle sammen. Det er ei utfordring å lese for ei stor gruppe på 30-40 barn, men spenningsbøker og dramatisk framførelse fra den som leser fenger godt. Vi varierer mellom fortsettelsesbok og avsluttende historier. Barna kommer ofte med ønsker om bøker, og noen ganger velger vi voksne hva vi skal lese. Lesing i små barnegrupper gjør vi så ofte vi kan, og det fører til en bedre og tettere dialog med barna. Vi undrer oss i lag.

Våre utfordringer

- Vi må hjelpe de barna som ikke har lånt bøker enda til å finne noen de synes ser interessante ut.
- Bedre plassering av bøker for å gjøre dem lettere tilgjengelig for alle.
- Personalet må fortsette å holde fokus på lesing i store og små grupper. Det gjør vi ved å la betydningen av lesing bli fast tema på personalmøtene våre.
- Vi må jevnlig minne barn og foreldre om lånemuligheter.

Vi på Sørborgen SFO gleder oss over å kunne gi barna flere muligheter til å bli glad i bøker. Vi synes det er viktig å gi barna erfaringer som viser at det å lese sammen gir oss mange gleder og gode opplevelser. Det har en verdi i seg selv – akkurat nå.

Jeg har lest fast under fellesmåltidet og fått barna med på en måte som har overrasket meg. Det gir meg bare mer lyst til å lese og være i bøkens verden sammen med barna. Vi har jo ofte snakket om hvor viktig det er å lese for dem som velger bort lesing, og når vi leser under måltidet, deltar alle.

BOKLÅN I SFO

4. klasse

Dato	Bok	Låner
14.10	Horchjerte	Helle
14.10	Hitt første kjæledyr	Asbjørn
14.10	Kaj og Shu dai saker	Hanta
14.10	Dyr på isen	Anna
14.10	Simba	Celine
14.10	Barnas Dyreleksikon	Emilie
14.10	Hundre-lappen	Kristian
14.10	Kyss meg på Tirsdag	Elen
14.10	Vi har gått oss vill	Mathilde.B
14.10	Som meter en stor hund	Ann-Cathr

SFO-biblioteket

av Tone Lise Sundvor og Lise Helgevold

Bøkene vi presenterer under SFO-biblioteket femner vidt med omsyn til sjangrar, tematikk og vanskegrad. Det inneheld biletbøker, faktabøker, diktbøker og skjønnlitterære bøker med svært ulikt innhald. I SFO-biblioteket finst det bøker på nynorsk og på bokmål, og vi presenterer dei på den målforma dei er skrivne. Noen bøker er skrivne med store bokstavar. Dei har store bokstavar i overskrifta.

Når vi presenterer bøker slik vi gjer no, vil utvalet vera prega av oss. Derfor minner vi om verdien av å lesa bøker sjølv, slik at ein får ein brei kjennskap til litteraturen. SFO-biblioteket er meint som ei drahjelp for å bli kjent med barnebøker. Derfor har vi valt nye bøker vi sjølv har hatt positive erfaringar med.

I SFO-biblioteket har vi ikkje med nokon titlar for barn med eit anna morsmål enn norsk. Derfor viser vi til nettstader som kan brukast til innkjøp eller låning av litteratur på fleire språk⁶.

Klassifisering av litteratur etter leseerfaring

Utfordringane for oss som skal formidla bøker for SFO-barna, blir å få rett bok fram til rett barn – fleire gonger. For på SFO treffer vi både Celina som verken kan lesa sjølv eller så godt kjenner til kva slags bøker som finst, og Henrik som allereie har lese si første Harry Potter og som elsker fantasy. Barna på SFO representerer eit mangfald av lesarar med svært forskjellige leseerfaringar og lesedugleikar.

Leseerfaring er ikkje berre knytta til det vi har lese sjølv. Vi skaffar oss leseerfaringar når vi blir lesne for, og når vi ser at andre omkring oss les. Somme barn har lite erfaring, dei har gjerne i liten grad blitt lesne for og har møtt lite lesing i omgivnadene sine. Andre barn derimot kjenner eit vell av bøker og har blitt lesne for i mange år. Dette gir svært ulike leseerfaringar. SFO-barna har også svært ulike lesedugleikar. Vi møter barn som ennå ikkje har knekt lesekoden, barn som nettopp har lært seg å lesa enkle tekster, og barn som meistrar å lesa ganske krevjande bøker. Når vi vel ut bøker for denne barnegruppa, må vi altså ta omsyn til leseerfaring og lesedugleik. I tillegg må vi ta omsyn til at barna har ulike interesser og lar seg fanga av ulike sjangrar.

Det har vore vanleg å klassifisera litteratur for barn etter alder. Etter kvart ser vi også at bøker også blir klassifiserte etter leseerfaring. Det er godt, sidan leseerfaring og lesedugleik ikkje plent kan knyttast til alder. Vi har valt å klassifisera dei fleste bøkene i SFO-biblioteket etter leseerfaring, og har kalla kategoriane *Uerfarne lesarar*, *Litt erfarne lesarar* og *Meir erfarne lesarar*. I tillegg har vi laga ein eigen kategori for biletbøker.

I kategorien *Uerfarne lesarar* finn vi elevar som nettopp har knekt lesekoden og har lita erfaring med å lesa bøker sjølv. Dei fleste av desse barna finn vi på 1. og 2. trinn, men vi vil også finna eldre barn som strever litt med lesinga i denne kategorien. I tillegg til dei bøkene som er presenterte

⁶Det flerspråklige biblioteket, Deichmanske bibliotek: <http://dfb.deichman.no/>
Biblioteksentralen: <http://www.bibsent.no/>
Kulturbro forlag: <http://www.kulturbro.no/>
Mantra forlag: <http://www.mantralingua.com>

i kategorien for uerfarne lesarar, finst det etter kvart ei mengd lettleshefte som det kan vera naturleg å innlemma i SFO-biblioteket. Lettleshefta byr på enkle tekster med varierende vanskegrad og sjanger. På www.lesesenteret.no finst eit oversyn over lettleshefte.

I kategorien Litt erfarne lesarar finn vi barn som ikkje enno les så godt sjølve, men som har masse leseerfaring fordi dei har blitt lesne for heime eller i barnehagen. Også dei barna som har god lesedugleik, men som ikkje les noko særleg på eige initiativ, passar i denne kategorien. Dei barna er gjerne slik at dei les ivrig når dei får den rette boka, utan at det fører til at dei les nye bøker på eige initiativ.

I kategorien Erfarne lesarar finn vi barn som les ofte og mykje. Dei har stor interesse for lesing og vel gjerne lesing framfor andre aktivitetar. I denne kategorien finn vi barnet som liker best å lesa om monster, men som også les alt anna. Eit anna barn, som elsker hestar og som berre vil lesa om hestar, og som er i gang med si hestebok nummer femti, høyrer også med i denne gruppa.

Klassifisering av litteratur etter sjanger

Når vi kategoriserer bøker etter sjanger, tar vi ikkje omsyn til kva erfaringar eller dugleik lesaren har. Da er det boka som bestemmer kategorien. Når vi kategoriserer etter sjanger, deler vi gjerne bøkene i skjønnlitteratur, faktabøker, diktbøker og biletbøker. Det er også vanleg at teikneseriar blir kategoriserte som eigen sjanger uavhengig av vanskegrad.

I SFO-biblioteket er det bare biletboks sjangeren som er sett i ein eigen kategori. Det har vi gjort for å setja fokus på nettopp biletboka. Ofte møter vi biletbøker i låge kassar tilrettelagde for dei yngste barna. Det er ein myte at biletbøker er lette å lesa og at dei er mest aktuelle for dei som ikkje kan lesa så godt sjølve. Verken teksten eller bileta treng vera lette å lesa.

Nokre biletbøker er for barn med lite leseerfaring. Da fungerer bileta ofte som støtte for ein enkel tekst. Dei kan vera enkle å lesa. Svært mange andre biletbøker er vanskelegare og krev meir leseerfaring. Det kan vera biletbøker der bileta fortel noko anna eller meir enn det teksten gjer. Det vil seia at bileta fortel noko anna enn teksten, og leseopplevinga blir blir til i eit samspel mellom bileta og teksten.

Ei biletbok kan lesast på fleire måtar. Ein uerfaren lesar kan ha stor glede av berre å lesa bileta, mens ein meir erfaren lesar vil få ei heilt anna leseoppleving når bilete og tekst blir sett på i samanheng. Mange av biletbøkene passar svært godt til høgtlesing. Store illustrasjonar passar det å visa fram og samtala om for grupper av barn, og den som les kan formidla samspelet mellom tekst og illustrasjonar på ein måte barna ikkje klarer sjølve.

For hver bok jeg har lest, så har jeg oppfordret barna til å låne bøker. Dagens bok blir lånt ut samme dag. Jeg ser at ungene svært gjerne vil ha med seg hjem bøker de kjenner.

Bilet-
bøker

Keegan og sjiraffen

av Alf Kjetil Walgermo og Kim Lid

Faren til Keegan er ivrig Liverpoolsupportar og trur at Keegan kan bli fotballproff berre han trener nok, men Keegan er eigentleg ikkje interessert i fotball i det heile. Til fødselsdagen sin ønskjer Keegan seg mest av alt eit stort nytt dyreleksikon, men i den mjuke pakka han får frå far, er det enda ei ny

Liverpoolsdrakt. Overraskinga er stor då han finn ei gåve til i hagen. I ei kasse med sløyfe på er det ein levande

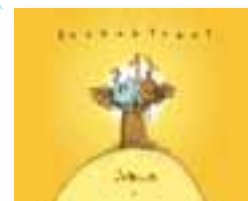
sjiraff. Keegan får ein ny ven som kanskje kan hjelpa han i møte med dei store gutane som plagar han på skulen.

Baobabtreet

av Anders Morgenthaler og Henning Hagerup

Løva, præriehunden, sjiraffen, neshornet og thomsongasellen skulle egentlig spist hverandre og ikke vært venner, men siden de ikke er så lure, så vet de ikke det. De går på en lang rekke på savannen og møter mange utfordringer de må prøve å løse. Et baobabtre står plutselig midt på stien. Hvordan skal de komme forbi treet? Etter hvert kommer de frem til at de skal klatre over treet, og etter loddtrekning bestemmer de at løva med høydeskrekk skal over først.

Mine to oldemødre

av Lisa Aisato Njie Solberg

Det er stor forskjell på å ha en oldemor i Norge og i Gambia. Den ene kan man sitte på fanget til og synges sjømannsviser sammen med, mens den andre ser man mest på bilde på veggen og hører i den andre enden av telefonrøret. Selv om de er forskjellige, er de begge svært glade i oldebarnet sitt, og har ulike måter å vise det på. En varm bok med flotte illustrasjoner.

Jakob og Neikob

av Kari Stai

Jakob og Neikob er to gode vener som bur i lag, men dei er svært ulike. Jakob seier konsekvent JA til alt, for eksempel seljarar som vil selja lamper og trommer, medan Neikob alltid seier NEI, sjølv når Jakob vil ha han med seg på tur. Tru kven av dei som svarar når tjuven bed om å få stela bilen deira, eller når ei krokodille spør om å få ete dei...

Slangen i graset

av Hans Sande og Gry Morsund

Den søte litle kaninen er på oppdagingsferd i hagen. Det er ein fin, god dag, og kaninen er hoppande glad. Plutseleg møter ho på ein slange i graset. Er det ein brilleslange, ein sykkelslange eller kanskje ein skummel klapperslange? Saman dreg dei ut på ei fantasifull ferd til Amazonas for å helse på slangen sin familie, for dei likar kaninar så godt. Av ein eller annan merkeleg grunn er det ikkje kaninar i Amazonas lenger. Ei bok som skil mellom leik og røynd på same måte som ungane gjer det, altså mest ikkje...

Snarveien 8b

av Anna Fiske

Det er høst, og den lille edderkoppen Evert trenger et sted å bo. I Snarveien 8b er det mange leiligheter, og Evert lurar på hvilken han skal flytte inn i. Han besøker leilighetene, som egentlig er helt like, og opplever hvor forskjellig menneskene som

bor der har det. En spennende reise med mange overraskelser for en liten edderkopp. Lite tekst. Mange detaljer i illustrasjonene.

Fy katte

av Marianne Vi-
ermyr og Silje
Granhaug

Det er Lillebrors 5-årsdag. Pappa pynter bursdagskaka, før familien haster ut dørene for å gå på jobb og i barnehagen. Bare storesøster Selma og katten Katja er igjen hjemme. Selma lovet pappa å sette sjokoladekaka i kjøleskapet. Men plutselig hører hun et brak, og katten Katja har spist av kaka, og hele fatet har gått i golvet og blitt ødelagt. Hva skal Selma gjøre? Den skyldige må få straff. En rampete og røff bok om sinne, skyld og anger. Historien og de spesielle illustrasjonene gjør denne boka annerledes.

Piratar

av Françoise de Guibert og Vincent Desplanché

Her får vi mange spennende fakta om piratar. Kven var dei, korleis levde dei om bord i sjørøvarskuta, kva reglar hadde dei? Boka er i lite format og har enkel tekst. I dei morosame illustrasjonane kan ein finne ting å snakke om og undrast over. Det finst 20 bøker om mange ulike emne i serien *Mine små leksikon*.

Gabba gabba hey!

av Frode Grytten og
Gry Morsund

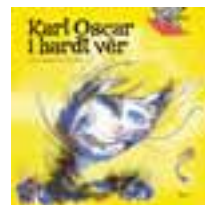
Knut hatar tivoli like mykje som faren elsker det. Når tivoliet kjem til byen, er faren klar. «Gabba gabba hey!» så gildt det blir, tykkjer han. Knut er livredd for karusellar. Men den første karusellen er ikkje så farleg, tykkjer Knut. Faren tykkjer den er altfor treg, og dreg Knut med seg mot dei største karusellane på tivoliet. Då må Knut på do, men tør ikkje seia frå...

Karl Oscar i hardt ver

av Eli Kari Gjengedal og Ingunn
E. Wiken

Dette er ei biletbok om katten Carl Oscar si ferd ut i verda, og ei faktabok om veret. Vi følgjer katten Carl Oscar på ferie til alle verdshjørne, der han møter ulike menneske og dyr. På kvart oppslag er det tekstboksar med faktaopplysningar om veret. Her kan ein læra om sola, vinden, makrellskyer og andre verfenomen som Karl Oscar møter på turen sin.

Bukkene Bruse på badeland

av Bjørn F. Rørvik og Gro
Moursund

På vei til seters ser de tre Bukkene Bruse et skilt til badeland. Det må de besøke. Det er et yrende liv på badelandet. Den lange sklia ser spennende ut, men under trappa sitter trollet.

Hvordan skal de komme seg forbi, slik at de får renne i sklia? Den minste bukken må gå først, og den største bukken legger en plan. Fantasifull, humoristisk og ellevill lek i tekst og bilder med et av våre mest kjente eventyr. Ser du godt etter på bildene, ser du kanskje noen du har møtt i Gro Moursunds bøker før.

Uerfarne lesere

Klara og Henrik

av **Helena Bross**

En dag oppdager Klara at det er en gutt i hytta hun har laget oppe i treet, og han har ikkje spurt om lov til å være der engang. For en frekkas! Skal vi slåss? spør Klara. Hun legger en plan for hvordan hun skal lure ham ned fra treet. Er han slem, eller vil han kanskje bare ha en ny venn? Det finnes flere bøker om Klara. Bøkene har lite skrift og korte setninger.

HUNDRELAPPEN

av **Helena Bross**

Aksel og Omar leker sammen da de plutselig finner en hundrelapp. Hva skal de gjøre med den? Det er ganske mye de kan kjøpe for hundre kroner, men er det riktig å bruke pengene selv? Kanskje de bør levere pengene til politiet? Lett å kjenne seg igjen i. Lett å lese.

LØGNEN OM JIPPI

av **Anne B Ragde**
(Min første leseløve)

Janna får seg en hundevalp. En søt hund hun kan kose og leke mye med. Det som er så dumt, er at Jippi skal bli førerhund og bare skal bo hos Janna og familien hennes i et år. Janna lurar på hvordan hun kan få beholde hunden. Dagen da Jippi skal omplasseres, nærmer seg. Da får Janna en idé. Hva om hun lyver litt og sier at Jippi biter? Kan hun beholde ham da?

På rømmen i New York

av **Tor Arve Røssland (Komet gul)**

Figaro og Aida er saman med dei berømte foreldra sine i New York. Medan foreldra syng opera, skal barnevakta passa på dei. Men Aida, som er tre og eit halvt år, er ikkje lett å passa på. Ho tek ut på tur på eiga hand, aller helst vil ho til stranda.

Figaro gjer det som høver seg for ein storebror på åtte år. Han spring etter henne, men ho er rask, og det er mange farar ute i den store byen.

Hund på kroken

av Liv Marie Austrem

På verandaen i etasjen under Mads si leilegheit står det ein hund som er mykje åleine. Mads likar å ertra hunden, og ein dag festar han ein pølsebit på ei fiskestong og firer han ned mot hunden. Pølsebiten heng utanfor altanen i etasjen nedanfor, den svoltne hunden hoppar, og Mads får seg ein skikkeleg lærepenge.

Er du blind i dag, Elise?

av Hans Sande
(Leseløve)

Elise må krysse vegen for å kikke på bestefars gravsted. Plutselig bråbremsar en bil, og en rasende mann roper : «Er du blind, eller?» Elise blir litt redd, men så får hun en idé. Hun går hjem og tar på seg bestefars mørke briller, finner en lang blomsterpinne i hagen og går en tur for å prøve hvordan det er å være blind. Hun må vente litt før den første bilen kommer, så går hun ut på fortauskanten.

Kyss meg på tirsdag

av Unni Lindell

Elise synes Bo, den nye gutten i klassen, er kjempekjekk. En dag lover Bo at han skal kysse tre jenter i det mørke bøttekottet. Jentene trekker lodd om hvem som skal få kysse ham, og Elise blir en av de heldige. Kysset er mykt og godt, men Elise får seg en kjempeoverraskelse når hun kommer ut på gangen igjen.

Overnatte

av Annika Thor

Love skal overnatte hos Danne. Pappa følger ham hjem til Danne, og de fortsetter å leke like gøy som tidligere den dagen. Men når det blir mørkt og Danne har sovnet, begynner Love å angre. Han vil egentlig gå hjem, men hva vil Danne si om Love er borte neste morgen?

Mer
erfarne lesere

Mamma morgenheks

av **Helene Uri**

Mona og Pelle har verdens snilleste mamma – om kvelden. Men om morgenen er mamma en morgenheks som hyler og skriker og er sinna på alt og alle. Snart skal hunden Billy på hundeutstilling, og familien må kjøre langt, tidlig om morgenen. Da kan ikkje mamma være sint. Noe må gjøres. Pappa finner en avisannonse som kan løse alle problemer. En bok med morsom historie og morsomme illustrasjoner som har vitser og matoppskrifter fra historien bakerst.

Eg spør! Eg tør?

av **Bente Bratlund**

Dette er ei to i ei-bok. Hanna og Emma er bestevener, men nå har Emma fått seg kjærast og er berre saman med Kristoffer. Hanna vil òg ha ein kjærast, men veit ikkje heilt kven ho skal velja. I den andre boka er klassa på tur, og Emma har slått opp med kjærasten sin. Ho hamnar på same rom som den nye jenta hans, og det blir store konflikhtar. Hanna må prøva å ordna opp, og ho får hjelp frå ein annan enn ho hadde venta.

Fotball- mysteriet

av **Martin**

**Widmark (Lasse og Majas
detektivbyrå)**

Lasse og Maja får ofte nys om mysterier som skjer i lille idylliske Valleby. Politimesteren koples alltid på saken, men som oftest er det Lasse og Majas detektivbyrå som må hjelpe til for å få den oppklart. I «Fotballmysteriet» har Valleby fått ny trener og er klar til endelig å slå rivalene Solbacka. Men midt under kampen forsvinner både politimesteren og den store sølvpokalen. Lasse og Maja tar oppdraget. Klarer du finne ut hva som har skjedd før det blir avslørt i boka?

Aprilsnarr SIGGE

av **Lin Hallberg**

Torsdag er ukas høydepunkt. Da har hestevenninnene Mari, Agnes, Hanna og Elina fast ridedag. Elina får aldri nok av stallen. Ridelæreren, Ingela, lurar dem trill rundt med en morsom aprilspøk. Hun henger opp en lapp om sommerleiren, og Elina blir helt i ekstase. Det er hennes største ønske å få delta på rideleiren. Elina skjønner ikke hvorfor Mari blir så sur.

Dette er fjerde frittstående bok om Elinas vennskap og kjærlighet til en hest. Boka er gjennomillustrert med hestebilder.

Verdens største Gorilla

av Linde Hagerup

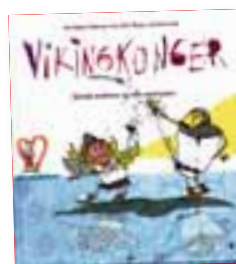
Tøysedikt og tullevvers om alt fra eksotiske dyr, som verdens største gorilla, til hverdagslige temaer som kveldsstell, hjernen og matpakker.

Vikingkonger – geniale erobrere og ville eventyrere

av Kari Gjæver Pedersen m.fl.

Fakta- og aktivitetsbok om fem av vikingkongene. Historiene til de fem mest kjente vikingkongene blir fortalt på en humoristisk og spennende måte. Illustrasjonene og er like morsomme som teksten. Det er også oppskrifter og tips til aktiviteter, spill og leker. Mye å lære, mye å gjøre.

Treningsleiren

av Bjørn Ingvaldsen

Jentene og guttene som spiller på fotballaget Froskene, er ganske ulike, men utfyller hverandre både på og utenfor banen. For grønntrøyene er vennskap like viktig som lagspill. I denne boka er det klart for treningsleir, og endelig skal de møte jevn motstand. Humor og fotballglede hånd i hånd.

Klabert

av Tor Åge Bringsverd

Klabert er som en vaktmester i eventyrskogen. Figurer fra kjente eventyr får problemer som Klabert må prøve å ordne opp i – og du som leser får bli med. Hva skal en gjøre når ulven ikke orker å spise den gamle bestemora, eller den store bukken Bruse ikke klarer å stange trollet ut i fossen, og hvem er egentlig Guri Malla? Klabert – og du – må ordne opp før eventyrene blir ødelagt. Denne boka leker med eventyrene våre og gir fantasien fritt spillerom...

**Jeg er Agnes.
Ønsker:
Bestevenn.**

av **Tomas Halling**

Agnes er 11 år og er ofte sammen med beste-
vennen sin, Cilla. Det gjør ikkje så mye om de av og til krangler med noen av de andre jentene i klassen så lenge de to holder sammen. Så får Agnes vite at Cilla skal flytte til en annen del av landet. Hvem skal da være bestevennen hennes og hjelpe henne å hamle opp med de frekke jentene? Hverdaglige utfordringer som venner, skole og familie er temaer i boka, som er lett for barn i denne alderen å kjenne seg igjen i.

Gutten som gikk opp i røyk

av **Arne Svingen**

Storm har nok en gang flyttet og må finne seg til rette i en ny klasse. Vikarlæreren tar klassa med på overnattingstur i skogen, og i et forsøk på å ta en snarvei kommer de bort fra de andre. Storm føler at noe er galt. Noen holder øye med dem, men ingen kommer for å hjelpe. Hvorfor sier læreren at det ikke er mobildekning, når Storm tydelig hører noen snakke når læreren går lenger inn i skogen for å gå på do? Spennende bok som gir mulighet til å tenke selv. Åpen slutt.

Siste bane

av **Ingunn Aamodt**

Elisabeth og Maria står på rulleskøyter på T-banestasjonen selv om advarselsskiltet forbyr det. Plutselig går det galt, og Elisabeth faller på skinnene. Hun blir sendt til sykehuset i koma. Maria drar tilbake til T-banestasjonen for å prøve å finne ut hva som skjedde. Da ruller det en mystisk T-banevogn inn på stasjonen. Der ser Maria noe helt uforklarlig. En ny bok i serien *Marg og bein* – en serie for deg som ikke liker så tykke bøker, men som elsker et skikkelig grøss.

Dyrebare venner

av **Erna Osland**

Denne boka fortel om ulike dyr som lever saman og har nytte av kvarandre. Til dømes sit den vesle oksehakkaren trygt på ryggen til eit større dyr som bøffel eller villsvin, og held til gjengjeld dyret reint for blod-sugande kryp. Bavianen og antilopen hjelper kvarandre å oppdaga farlege rovdyr. Klovnefisk og sjøanemone samarbeider på sitt vis.

Boka er forteljande i forma med faktasider om dyra innimellom. Forfattere har òg skrive bøkene «Skarpe tenner» og «Fint å ha far», som er bygde opp på same måten.

Fangar i natta

av **Atle Hansen**

Ein morgon Martin kjem ned til jolla si, ser han at påhengsmotoren er borte. Fleire motorar er stolne i båthamna på den vesle øya. Samstundes er Anna i skogen, og kjem fram til eit hus der det ikkje har budd folk på mange år. Folk seier at det spøkjer

der. Brått dukkar det opp ein mann i døra som Anna aldri har sett før.

Anna, Anders, Steinar og Martin er i stor fare når

dei prøver å avsløra ein gjeng austeuropeiske kjeltringar.

Det er fleire bøker i denne serien:

Det kvite pulveret, Skatten i Skutevika

Kensukes rike

av **Michael Morpurgo**

Michael skal ha fri frå skulen og segla jorda rundt med foreldra sine. Ein dag kjem dei ut for ein kraftig storm. Michael styrer skuta og er åleine på dekk når det plutselig går fryktelege gale og han fell over bord. Hunden Stella og han overlever, og kjem seg i land på ei øy i Stillehavet. Foreldra er ikkje å sjå nokon stad. Korleis skal dei overleva, og vil

dei nokon gong koma seg heim att? Og kven eller kva er det som set frukt fram til dei på stranda?

Så lenge jeg lever

av **Sally Nicholso**

I dagboka skriver Sam om sine tanker og spørsmål rundt livet og døden. Sam har leukemi og vet at han er svært syk. Ingen makter å gi Sam svar på alle spørsmålene han har rundt det å være syk og døende, utenom vennen han får på sykehuset. Det

er òg mange ting Sam vil finne ut av

før han dør,

og aller helst

vil han prøve

både hvordan

det er å kysse

ei jente og fly

i luftballong.

Ei bok som

klarar ta opp et

alvorlig tema på

en undrende måte,

med humoristiske

innslag.

På jakt etter gull og gråstein:

marinarkeologi for barn

av **Bjørn Arild Ersland**

og **Annlaug Auestad**

Endre er dykker og arbeider på et museum. Han leter etter ting på havbunnen som kan fortelle noe om fortida. Drømmen er å finne et vikingskip en dag. Av og til er forfatteren Bjørn Arild også med og dykker. Da drar de avgårde

med dykkerdrakter,

termos og store matpakker

på spennende oppdrag.

Fortellingen om Endre går

parallelt med faktaopp-

lysninger om skatter

på havbunnen og liv

langs kysten

i tidligere tider. En

fin kombinasjon av

fortelling og fakta.

Hva skal til for å lykkes med leksehjelp

av Inger Ellen Eftevand Orvin

- Prosjekt leksehjelp⁷ ble gjennomført i perioden 2006-2008 i regi av Utdanningsdirektoratet. Følgende fem modeller ble prøvd ut: Lærerbasert leksehjelp, leksehjelp i regi av frivillige organisasjoner, nettbasert leksehjelp, foreldredrevet leksehjelp og leksehjelp i SFO. I praksis viste det seg at lærerbasert leksehjelp og leksehjelp i SFO hadde svært mange likhetstrekk.
- Tips og ideer i teksten under er i stor grad hentet fra oppsummering av Prosjekt leksehjelp.

Nå er det leksehjelp!

Det er naturlig å knytte leksehjelp til SFO, da elevene allerede befinner seg i et skolerelatert miljø, og det gir muligheter for å nå store grupper av elever utenom skoletida.

Men hvordan kan vi lykkes med leksehjelp? I sin rapport fra Prosjekt Leksehjelp framhever SINTEF følgende suksesskriterier for et vellykket leksehjelptilbud:

- Skolen og SFO har felles forståelse av hva som er lekser.
- Rekrutteringen av elever til leksehjelp er gjennomtenkt, slik at man også når de barna med størst behov for læringsstøtte.
- Leksehjelpen oppfattes som et tilbud til alle.
- Forholdet mellom leksehjelp, skole og hjem preges av gjensidig kontakt og tillit.
- Leksehjelperne er kjent med skolens arbeid og planer.
- Leksehjelperne besitter god fagkompetanse, de vet hvordan de kan hjelpe og hvordan de kan skape tillit og trygghet hos barna.

Leksehjelp er et godt redskap for å fremme elevens utvikling på flere områder, men er slett ingen tryllestav. Vi vil se nærmere på disse suksess-

kriteriene, og se på hvilke måter SFO-ansatte kan bidra til en bedre hverdag for eleven.

Rekruttering - leksehjelp for hvem?

Det er en kjent sannhet at mange barn strever med å få gjort lekser av ulike årsaker. Det kan være at de har vanskeligheter med å forstå leksene, de har fritidsinteresser som tar mye tid, og foreldrene har liten kompetanse eller lite tid til å hjelpe.

Hvis leksehjelp skal være et effektivt virkemiddel for å styrke elevenes prestasjoner og gjøre dem mer motiverte for skolearbeid, er man avhengig av at de elevene som har størst behov for hjelp, mottar hjelp. De er ofte de siste som kommer til et frivillig tilbud. SFO har den fordel at elevene allerede er til stede der det er leksehjelp å få. Det gjelder å motivere både elever og foreldre til at de skal bruke tid på lekser. Leksehjelp i SFO skårer høyt på to viktige punkter: Høy deltakelse blant elever, og god foreldreinvolvering.

Sentralt i spørsmålet rundt hvem man tilbyr leksehjelp til, er at man klarer å gi tilbudet i en form som ikke virker stigmatiserende, slik at de som får hjelp ikke føler at de blir sett på som spesielle på en negativ måte. Opplevs leksehjelp av store elevgrupper utelukkende som et tilbud til elever med ulike former for lærevansker, en slags «spesialundervisning», risikerer man å støte fra seg både de faglig sterke og de mindre sterke elevene.

I småskolen er dette et mindre problem enn lengre opp i klassene. Men allerede i SFO er det viktig at tilbudet utformes på en ikke-stigmatiserende måte. Det kan da innarbeides som en god vane som elevene vil ta med seg videre oppover i skolesystemet. Slik blir det et tilbud som også virker hensiktsmessig i forhold til sosial utjevning. Erfaringer viser at foreldre som selv har hatt dårlig erfaring med seg

⁷I denne sammenheng ser vi bare på Leksehjelp i SFO, men du kan lese hele rapporten på www.udir.no/Rapporter/Leksehjelp---sluttrapport-fra-evaluering-av-Prosjekt-leksehjelp-2009/

fra sin skolegang, i stor grad forventer at skolen skal motivere deres barn til å delta på leksehjelp.

Organisering av leksehjelp

Leksehjelp er en fast tid til å gjøre lekser, hjelp til å etablere gode arbeidsmåter, og en igangsetter når det gjelder å ta ansvar for egne rutiner. Leksehjelpen kan organiseres på mange måter, og det er viktig at de ansatte skaper rutiner som innarbeides på en slik måte at leksehjelp blir en selvfølgelig del av den tida barna er på SFO.

Noen ideer:

- eget rom
- drop in eller faste grupper
- faste hjelpere til faste grupper
- hver dag – eller enkelte dager
- leksebase – med mulighet til å bruke flere rom, f. eks. bibliotek eller datarom
- mulighet til egenhjelp på data
- fagdager

Skolen som oppdragsgiver

Repetisjon eller innlæring – hva er egentlig lekser?

Leksehjelpmodellene i SFO er ofte en del av skolens utviklingsarbeid, og inngår dermed i det generelle planarbeidet ved skolen, og det er svært viktig at skole og SFO har en felles lekseforståelse. **Det forventes ikke at leksehjelp på SFO skal være en formell læringsarena.** Lekser er i utgangspunktet ikke innlæring ny kunnskap. Lekser er en repetisjon av det barna har lært på skolen. Dersom det i leksene ligger innlæring av nytt stoff, bør det være definert på forhånd.

Flere skoler har med hell opprettet en stilling som leksehjelpkoordinator. I samarbeidet mellom skole og leksehjelp blir denne personen en nøkkelperson som er svært viktig for vellykket leksehjelp. Koordinator fungerer som kontaktledd mellom lærerne og leksehjelperne. Slik kan en bedre se til at leksehjelpen henger nøye sammen med skolens løpende aktivitet.

Mammas og pappas ansvar – men de er ikke der

Leksehjelp griper direkte inn i en gammel tradisjon som har skapt krangel rundt middagsbordet i de tusen hjem i lang, lang tid. Tradisjonelt sett har lekser vært foreldrenes vindu inn i skolens indre. Gjennom leksene får de innblikk i skolearbeid og hvordan deres eget barn mestrer skolearbeid. Lekser har ofte vært forstått som «repetisjon av gjennomgått stoff», og denne arbeidsformen har vært en viktig del av skole – hjem – samarbeidet.

Noen skoler og SFOer har inngått formelle avtaler med foreldrene om at deres barn skal delta på leksehjelp. Dette har fungert godt. På den måten understreker de hvem som har det formelle ansvaret for at barna gjør lekser, og unngår at noen foreldre ikke følger med i barnas skolearbeid.

Det er uansett viktig å etablere rutiner for hvordan kontakt mellom skole – leksehjelp – hjem skal foregå. Beskjeder av typen «nå trenger Per repetisjon av brøk» kan være viktige å få gitt, og trenger faste kanaler.

Dersom leksene ikke er gjort som forventet, er det foreldrene som vil bli kontaktet av skolen dersom ikke annet er avtalt. Dersom lærer skal ha anledning til å informere SFO om ting som angår det enkelte barns faglige anliggender, må dette formelt avtales, i skriftlig form.

Ukeplaner og lekseplaner - vis vei til de viktige rutinene

Leksehjelperen vil oppleve at noen av elevene har lekseplaner der leksene er delt opp fra dag til dag. Andre har lekseplaner som gjelder for en uke eller mer. Noen har ukeplaner der arbeidet som skal gjøres på skolen og hjemme står under ett. Be gjerne de aktuelle lærerne om en orientering.

Jo mer frihet eleven har til å velge hva han skal gjøre og hvor, jo større krav stilles det til elevens evne til å orientere seg, lese, planlegge og jobbe strukturert. Her kan leksehjelperen komme inn

og hjelpe eleven til å dele opp stoffet. Rett og slett lage sin egen lekseplan. De fleste trenger mye hjelp i begynnelsen, men lærer seg etter hvert at det er lurt å begynne arbeidsperioden på denne måten.

Tid – din viktigste ressurs

Dersom SFO organiserer leksehjelp innenfor egne rammer, vil naturlig nok de fleste av hjelperne være uten formell pedagogisk kompetanse.

Ufaglærte leksehjelpere er et mindre problem enn en skulle tro. Det er først og fremst den atmosfæren som skapes mellom eleven og leksehjelperen som er utslagsgivende for om leksehjelpen blir vellykket eller ikke. Dette krever i større grad relasjonskompetanse enn faglig kompetanse. Din ro og din evne til å skape trygghet i situasjonen skaper grobunn for et godt faglig og sosialt miljø. Tid, tilgjengelighet og tilstedeværelse er faktorer som ikke kan overvurderes.

Stille stund med leksehjelp på SFO

Praksiserfaringer fra Spjelkavik SFO

På vår SFO har vi leksehjelp hver dag. Leksehjelpstilbudet er frivillig. Foreldrene inngår avtale med barna om at de skal delta på leksehjelpen. SFO-personalet med ansvar for leksehjelp mottar tilbakemelding om hvilke barn som skal delta på tilbudet.

Etter måltidet i SFO blir barna som er med i opplegget, hentet til egnet klasserom. Leksetida er satt til 45-60 minutter. Til en gruppe på ca. 20-25 barn trengs 2 voksne. Personalet kan også innhente lekseplan fra lærerne i de aktuelle klassene. Dette gjøres for å vite nøyaktig hvilken lekse barna har. Det blir også tatt kontakt med lærer om behovet skulle være der. Vi mener det er viktig for å fange opp dem som trenger mer oppfølging.

Det er en fordel at det er faste voksne som har etablert kommunikasjon/samarbeid med kontaktlærerne. Da kan gode rutiner etableres og gjennomføres, ved siden av at man kjenner barna godt og faste, gode relasjoner utvikles. Tilstrekkelig voksenressurs er en forutsetning for at tilbudet skal bli godt.

I leksetida får barna god arbeidsro og mulighet til å jobbe selvstendig. De sitter ikke ved siden av

elever i samme klasse, og får bare hjelp fra voksne. Leksehjelpstilbudet vårt har en leseprofil. Med det mener vi at en av de viktigste målsettingene med tilbudet er at barna skal bli flinke til å lese. Derfor har tilbudet ekstra fokus på lesing gjennom følgende rutine:

- a) eleven leser leseleksen en gang alene
- b) eleven leser en eller to ganger med en voksen
- c) forståelse og innholdet sjekkes
- d) vanskelige ord forklares

I tillegg skal barna lese hjemme for foreldrene, slik at de kan følge aktivt med på barnas leseutvikling, selv om leksene gjøres i SFO.

Foreldrene gir svært positive tilbakemeldinger på dette opplegget. De synes tilbudet er bra, og barna gir uttrykk for at det er greit å få gjort leksene på SFO, for da får de mer fritid hjemme. Siden de fleste barna går på SFO, er det lett å følge opp dem som ellers ikke får tilstrekkelig hjelp hjemme og slik bidra til at flere får utviklet seg i tråd med evnene sine.

Lesestrategiar + SFO = sant

av Lise Helgevold

I dette kapitlet skriv vi om lesestrategiar, lekser og lesing og tar utgangspunkt i plakaten Leksehjelparen. På SFO er lesing aktuelt i fleire samanhengar: Når barna skal gjera lekser og øva på leseleksa si, når vi les høgt for dei, og når vi snakkar med dei om bøker dei les og eventuelt låner med seg heim. Kva barna les og kva dei har i lekser, er sjølvstøtt avhengig av kva klassetrinn dei går på og kor erfarne dei er som lesarar. Barna vil ha svært ulike tekster i lekse, leseboka, lettleshefte, leseark, skjønnlitterære bøker eller faktabøker.

Først litt om leksene. På SFO gjer barna leksene på lekseplanen. Dei har læraren gitt, og dei kan vera ulike frå lærar til lærar. Barn på 1. til 4. trinn har som regel leseleksa kvar dag. Det er bra, for ein bør lesa kvar dag for å bli flink. Mange gonger har læraren lært barna korleis dei skal gjera leseleksa si, da er det lurt at leksehjelparane arbeider med leksene på same måte. Da veit barna kva dei skal vera spesielt opptatt av, kva dei skal trena spesielt på, kanskje kor mange gonger dei skal lesa leksa, eller kva dei skal gjera når dei les feil.

Somme gonger skal barna skriva i samband med det dei les. Det kan somme gonger vera at dei skal svara på oppgåver som læraren har laga eller som står i leseboka, mens det andre gonger kan vera at dei skal skriva litt på eiga hand.

Lesestrategiar (med utgangspunkt i plakaten Lesehjelparen)

Etter kvart er det heldigvis fleire barn som lærer å arbeida med lesestrategiar når dei les, og det vil visa seg i leksene deira. Når vi snakkar om lesestrategiar, snakkar vi om ulike måtar å lesa og arbeida med teksten på. Ein lesestrategi kan vera alt frå å læra seg eit nytt ord, henta ut fakta eller finna informasjon frå det du les, til å reflektera rundt innhaldet og korleis teksten er skriven. Somme

lesestrategiar er så kjente at vi nemner dei ved namn. Tekst- og tankespørsmål (som står i snakkebobla på Lesehjelparen-plakaten) er ein slik lesestrategi. Men lesestrategiar kan like gjerne vera eigendefinerte måtar å lesa og arbeida med tekstene på. Alle punkta på plakatane er lesestrategiar anten dei viser til arbeidet vi gjer før vi begynner å lesa, kva vi kan gjera mens vi les, eller det vi gjer etter at vi er ferdige med sjølv lesinga og skal arbeida med det vi har lese. Vi oppmuntrar barn å bruka lesestrategiar for å læra meir, men det er ikkje lesestrategien i seg sjølv som er målet. Det er alltid innhaldet i teksten og at vi forstår det vi les som er målet med lesinga. Sjøv om barn på 1. og 2. trinn (og gjerne lenger opp på trinna også) bruker mykje tid og krefter på sjølv avkodinga, er innhaldet det viktigaste. Når leseleksa er svært enkel og gjerne innhald berre nokre enkle ord eller setningar, er det viktig å spørja etter og snakka om innhaldet og ikkje slutta når dei har lese orda eller setningane rett.

Når vi arbeider med lesing i skolen, deler vi gjerne opp arbeidet i tre fasar, førlesefasen, lesefasen og etterlesingsfasen. På Lesehjelparen viser vi nokre grep det er lurt å ta saman med barna og læra dei å gjera på eigahand.

Før du les:

I førlesefasen skal vi skapa forventningar og ambisjonar. Vi må skapa forventningar til det vi skal lesa anten det er eit lite lettleshefte, småbøker eller eit leseark. Å ha ambisjonar i lesesamheng er både å ha lyst til å lesa og eit ønske om å lykkast med lesinga. Da kan resultatet bli interesserte og motiverte lesarar. I førlesefasen skal vi også førebu barna på det dei skal lesa og setja dei i stand til å lesa og arbeida med teksten slik at dei lærer mest mogeleg. Det er ein god idé å samtala med barna

Lesehjelparen

Illustrasjon: Per Øystein

Før du les:

Sjå på tittelen og framsida. Kva fortel dei?

Sjå på bileta. Kva fortel dei?

Tenk gjennom kva du trur teksten kjem til å handle om. Kvifor trur du det?

Når du les:

STOPP OPP

...og **tenk** på det du har **lese**

...og tenk på kva dette **minner deg om**

...og lag **spørsmål** i hovudet ditt

...og tenk på kva du **trur skjer vidare**

-når du lurer på noko,
når du ikkje forstår,
når du liker veldig godt det
du les.

-noko du kjenner igjen?
noko du har sett før?
noko du har høyrte før?
noko du har lese om tidlegare?

-Tekstspørsmål har svaret i teksten,
tanke spørsmål kan du svare på med
dine eigne tankar.

Etter at du har lese:

Snakk med ein annan om det du har lese
(Snakk med deg sjølv viss du ikkje
har nokon andre å snakke med)

Vis nokon andre kva du har lært

-Kva var det egentleg dette handla om?
Blei det slia du trudde det skulle bli?

-Fortel om det du har lese.
Bruk spørjeord kven, kva, kor
korleis og kvifor.

Kvifor er denne teksten kjekk, grusom,
friet, spennande, morsom, kjedeleg...

når dei skal lesa eller arbeida med leksene. Bruk gjerne spørsmåla på Lesehjelparen-plakatane, dei er gode igangsetjarar i ein samtale om lesing og leseforståing: *Sjå på tittelen og framsida. Kva fortel dei?... Sjå på bileta. Kva fortel dei?... Tenk gjennom kva du trur teksten kjem til å handla om. Korfor trur du det?*

Spørsmåla på plakatane som høyrer til førlesefasen, er også med på å målretta barna. Med målretting meiner vi at den som les veit kva han skal læra og korleis han kan læra best mogeleg. Barna har gjerne forskjellige utfordringar dei skal trenna på når dei les eller når dei gjer leksene sine. Dei har forskjellig læringsmål. Barn på første trinnet, eller barn som strever med å læra seg å lesa, skal gjerne ikkje lesa meir enn nokre ord eller nokre få setningar. Barn med litt meir leseerfaring les gjerne ei lang historie på ein gong. Derfor er hjelpa og støtta vi skal gi når vi hjelper dei anten med leksene eller med bøker dei sjølve har valt å lesa, ulik og avhengig av kva kvart barn meistrar. Spør barna kva dei har i lekse, eller kva dei skal lesa. La dei sjølve prøva å fortelja kva dei har i lekse og korleis dei skal arbeida. Om dei ikkje klarer å seia det med eigne ord, hjelp dei vidare utan at du fortel det til dei med ein gong. Dei klargjer seg meir for det dei skal gjera når dei fortel sjølve enn at andre fortel dei kva dei skal gjera. Dei fleste barna har gjennomgått leksene i løpet av skoledagen, så som regel er ikkje leksene heilt ukjente for dei. Følg deretter opp samtalen med å spørja dei om korfor dei skal gjera dette. Svara vil vera (bør vera) variantar av ... *fordi eg skal læra bokstavane... fordi eg skal læra å lesa... fordi eg skal forstå det eg les...* Når barna har repetert for seg sjølve kva dei skal gjera og korleis dei skal arbeida og korfor dei gjer dette, da kan ein begynna å arbeida med teksten.

Når vi skal lesa noko, er det ein fordel å vita noko om kva som møter oss på dei sidene vi skal lesa. Vi kallar det å orientera seg i teksten. Startar vi

med dei to første spørsmåla på Lesehjelparen, hjelper vi barna til å orientera seg i teksten. **Sjå på tittelen og framsida, kva fortel dei? Sjå på bileta i boka, kva fortel dei?**

Det er lurt å sjå saman på framsida og på bileta, på overskrifter eller på andre element i teksten som verkar interessante. Like viktig er det at barna prøver å beskriva det dei ser med eigne ord. Barna må læra seg at dei både skal sjå på sidene dei skal lesa, og at dei skal fortelja om det dei ser. Dei må også læra seg at teksten betyr noko ut over seg sjølv, han fortel oss om livet utanfor. Da vil det vera mykje lettare for dei å trekkja slutningar:

Tenk gjennom kva du trur teksten kjem til å handla om. Korfor trur du det?

Når barna skal forklara korfor dei trur teksten handlar om det han gjer, koblar dei gjerne det dei har sett på sidene med det dei kan frå før. Jo meir vi veit om det vi skal lesa, dess fleire sambandslinjer kan vi oppretta i forhold til det vi kan frå før. Det er på det vi kan vi skal byggja det nye vi lærer. Det er altså slik at jo fleire sambandslinjer vi klarer å opna mellom det vi skal lesa og det vi kan frå før, desto større voner er det om å læra meir. For nybegynnaren (eller for barnet som strever) som gjerne berre har lært seg enkelte bokstavar og som berre kan lese nokre få ord, vil det vera god lærestøtte å tenkja på at han allereie har lært fleire bokstavar, at han kan lesa mange ord, at han kan forstå noko av innhaldet i ein tekst når han orienterer seg i teksten, og at han lærer viss han øver seg. Ein meir erfaren lesar trekkjer gjerne sambandslinjene mellom teksten og eigne erfaringar anten det handlar om f.eks leik, fotball, søppelsortering eller det å vera uvenner.

Når du les:

Mens ein les, må ein vera aktiv for å forstå og læra mest mogeleg. Det nyttar ikkje å berre lesa utan

å tenkja på det ein les. Ein må stoppa opp, ta små pausar undervegs når ein les, for å sjekke at ein forstår. Det er ikkje éin rett måte å forstå det vi les på. Forståing er ein prosess meir enn eit sluttprodukt, og forståinga vår er avhengig av fleire faktorar. Det er eigne erfaringar, kunnskap om det vi les, og kva vi ønskjer å læra noko om. Vi kan trenna opp tankane våre til å forstå fleire ting på ein gong. På lesehjelpar-plakatane minner vi om korleis det er lurt at barna tenkjer og undrar seg undervegs når dei les. Bruk punkta både til å minna barna på kva dei kan tenkja på mens dei les og som samtalepunkt når dei skal fortelja kva dei har lese og kva dei kan undra seg over.

Barn som les unøyaktig og utydeleg, har gjerne vanskar med å få med seg innhaldet i det dei les. Det er fleire måtar å hjelpa slike utrygge lesarar på. Ofte hjelper det å trenna på vanskelege ord før ein begynner å lesa. Det kan vi gjera ved å dela ordet opp i stavingar. Mange barn er vane med å dela ord opp i stavingar ved å setja prikk under vokalar og strek mellom bokstavane for hver staving. Når vi klappar orda, finn vi lett stavinga; hugs at det er ein vokal (enkeltvokal eller diftong) i kvar staving. Å lesa saman med ein vaksen, eller å lesa i kor, er veldig nyttig. Da drar den vaksne med seg barnet i lesinga, og barnet får ein lesande modell å herma etter.

Å tenkja på det ein les er lurt å gjera for å sjekka om ein forstår. Barnet må læra seg å sjekka si eiga forståing. Det hjelper vi dei med når vi lærer dei å stoppa opp når dei ikkje heilt forstår kva dei les. Det er ikkje «dumt» å ikkje forstå, men det er dumt å lesa vidare når ein ikkje forstår. Da får ein jo ikkje med seg noko, og heile vitsen med lesinga fell bort! Barna erfarer raskt at det ikkje er kjekt å lesa når ein ikkje forstår, og at det er lettare å lesa når vi liker det vi les. Derfor må dei læra seg å stoppa opp viss dei kjem til eit ord dei ikkje kan lesa eller forstå, eller til lange setningar som er vanskelege,

eller om dei har lese uten å kunna forklara kva det handlar om. Det er også smart at barna lærer seg å undra seg over det dei les, å lura på noko. Det er gjerne slik at det vi forundrar oss over, er noko av det vi hugsar best i etterkant. Det er også desse «undringane» som hjelper oss å kopla det vi les med andre ting frå kvardagen vår, frå andre ting vi har lese eller lært eller følelsar vi har hatt.

Å tenkja på kva dette minner ein om, skal ein ikkje berre gjera før ein startar å lesa. Heile tida mens vi les, vil det vera smart å kopla det vi les med tidlegare erfaringar og kunnskarar. Det spelar ikkje noka rolle om ein kjenner det igjen frå kvardagslivet, om ein har sett noko liknande før, om ein har høyrnt nokon fortelja om noko tilsvarande, eller om ein har lese om det sjølv. Det viktigaste er at barna koplar innhaldet i teksten med tidlegare erfaringar. Korfor? Jau, igjen gjeld det at den nye kunnskapen (eller stadfesting av gammal kunnskap) vi får når vi les, byggjer vidare på det vi kan frå før. Har vi erfaringar frå noko, er det lettare å forstå meir.

Å kunna stilla spørsmål når ein les, vil vera med på å skapa forståing og innsikt. Gode lesarar stiller seg sjølv spørsmål mens dei les både om innhaldet og om eiga lesing. Det finst i hovudsak to spørsmålstypar vi bruker, tekst- og tankespørsmål. I tekstspørsmåla finn vi utgangspunktet både for spørsmålet og for svaret i teksten. Svaret kan finnast på éin eller fleire stader i teksten. Tankespørsmåla baserer seg litt på teksten, men i større grad på barnas eigne resonnement, kva dei undrar seg over, kva dei lurar på, noko dei er einige/ueinige i osv. Svara på tankespørsmåla finst ikkje direkte «på linja» i teksten, det vil seia slik at du kan lesa opp svaret. Ein må oftast lesa mellom linjene for å svara på tankespørsmåla og svara med eigne tankar og formuleringar. Å kunna stilla tankespørsmål er altså ein måte å hjelpa oss med å kopla det vi les til det vi kan og har erfart frå før. Gjennom spørsmåla viser vi også kva vi har forstått av det vi har lese.

Eksempel på tekst- og tankespørsmål:

Kva er det Eirik gjer? Han klatrar i eit tre.

Er Eirik redd når han klatrar? Det er eg, og sidan Eirik er like gammal som eg, så trur eg at han også er litt redd.

Kva heter dette lettlesheftet? Det heiter Spøkjelseshistorier.

Finst det spøkjelse på ordentleg? Eg er mørkredd, for eg trur at det er skumle dyr som gøymer seg der.

Å stoppa opp og tenkja på kva ein trur skjer vidare, blir i lesesamanheng ofte kalla å kunna føregripa innhaldet eller å spå om innhaldet. Når ein føregrip innhaldet i ein tekst, skaper ein forventningar om det som skal koma. Forventningane igjen er med på å gjera lesaren meir motivert for lesinga. Engasjerte lesarar er gjerne mer fokuserte, konsentrerte og målretta, og lesinga blir ein positiv aktivitet. Når vi les kjekke bøker, er noko av målet å finna ut kva som skjer. Ein gjer seg tankar om kva ein trur kjem til å skje vidare, men ein veit ikkje før teksten er lesen. Det er gjerne derfor det opplevest kjekkare å lesa små forteljingar eller tekster med ein raud tråd enn leseark eller enkeltstående boksider med lausrivne setningar utan eit eigenleg innhald.

Etter at du har lese:

Det er ein samnemnar for all lesing: Vi skal forstå det vi les. Når ein er i etterlesingsfasen, er mykje av forståingsarbeidet allereie gjort. Likevel er samtalar om det ein har lese, viktige i denne fasen også:

Kva var det du las no? Kva tyder orda du har lese? Kan du fortelja meg kva dette handlar om? Det spelar inga rolle om ein har lese fleire sider eller berre nokre ord. Det er forståinga som er målet. Er det snakk om ein begynnarlesar som berre kan lesa nokre få ord, kan vi snakka om forståing når han fortel kva ordet betyr, når han bruker det i ei setning eller finn eit synonym til ordet. (Eit synonym er eit ord som nesten betyr det same.) Har barnet lese fleire sider, er det meir å gripa fatt i. Igjen minner vi om at det er lettare å samtala om tekster med ei historie eller «med innhald». Har barnet tekster med lause setningar, er likevel samtalen om forståing viktig. La barnet fortelja kva setninga betyr, la det laga ei tilsvarande setning, og la det bruka andre ord for å forklara det same.

Snakk med ein annan om det du har lese, står det på Lesehjelpar-plakaten. Det er fordi tankane våre blir klarare når vi skal fortelja til andre, når barna veit at dei må fortelja om det dei har lese og om det dei har undra seg over. «Igangsetjarane» i snakkeboblane på plakaten kan brukast i samtalar om barnas leseforståing:

Kva var det eigenleg dette handla om? Blei det slik som du trudde det skulle bli?

Fortel om det du har lese. Bruk spørjeorda kven, kva, kvar, korleis og korfor.

Korfor er denne teksten kjekk, fæl, trist, spennande, morosam, kjedeleg...

Samtalen om leseforståing endrar seg gjerne i takt med innspel frå barna. La dei vera med på å forma innhaldet i samtalen. Det er alltid lurt å gi barna god tid når dei skal snakka om det dei les. Det krev

både tid og tankearbeid når dei skal formidla eiga leseforståing. Hugs at det er barna sine eigne svar vi er ute etter. Dersom dei ikkje forstår, klarer dei ikkje å setja ord på det dei har lese.

Gjentekne samtalar med andre, barn eller vaksne, dannar mønster for eigne samtalar. Det same gjer samtalar med seg sjølv, viss ein ikkje har nokon andre å snakka med. Bruk plakaten som støtte gjennom samtalan, og vis korleis de «arbeider» dykk gjennom punkt for punkt. La barna prøva seg på eigahand, først med eitt punkt og så med eit til. Gi mykje ros og oppmuntring, det gir lyst til å prøva seg!

Vis nokon andre kva du har lært, treng ikkje berre handla om samtalar med ein vaksen. Det kan like gjerne handla om samtalar barna imellom. La barna fortelja kvarandre om det dei har lese og kva dei synest om teksten dei har lese. Det er inspirerande for barna å høyra kva andre les. Og så er det så kjekt å observera dei når dei fortel

kvarandre kjekke, fæle, triste, spennande, morosame, interessante eller kjedelege ting dei har lese.

Ofte viser barna det dei har lese gjennom det dei har skriva eller teikna. Det er gode måtar å formidla leseforståing på. Somme gonger er det nok med tekster eller teikningar. Andre gonger igjen kan skriftlege uttrykk (tekster eller teikningar) vera utgangspunkt for vidare samtalar.

Skal barna alltid arbeida med det dei les? Nei, ikkje alltid, ikkje når dei les berre for opplevinga si skuld. Etter kvart som bøker og lesing får større plass i SFO-en, vil det bli fleire situasjonar der lesinga skal føregå heilt utan innblanding. Somme gonger ønskjer barn fred rundt lesinga. Da skal dei få det. Derimot skal all lesing som gjeld lekser følgjast opp. Lekser er ei vidareføring av skolearbeidet og har klare læringsmål. Barna må læra at dei gjer lekser for å læra meir, og det er ved å rettleia dei når dei les, vi tar aktive grep for å utvikla dei som lesarar.

Få foreldrene med!

av Liv Engen

Gi foreldrene folderen *Bok og språk i bruk – overalt*⁸ og bruk den gjerne som utgangspunkt for samtale på foreldremøter. Folderen inneholder tips og ideer til dere som synes det er viktig at barn utvikler språket sitt.

De fleste barn deler i dag fritida si mellom SFO og hjemmet. Like naturlig som det er at skole og hjem samarbeider, må de to fritidsarenaene samarbeide. Tilsatte ved SFO og foreldre må utveksle erfaringer, leseopplevelser og konkrete leseråd (se kapittelet om leksehjelp). Foreldrene kjenner barna sine, og vet hva de er opptatt av og hvilke erfaringer de har. Denne innsikten må de dele med tilsatte ved SFO. Det vil gjøre det enklere for dem å finne bøker som kan engasjere og inspirere til lesing.

Både foreldremøter og bringe- og hentesituasjoner på SFO åpner for samarbeid og erfaringsutveksling. På foreldremøtene er det naturlig å fortelle hvordan SFO legger til rette for lesing, leseaktiviteter og hjemlån av bøker. Foreldremøtene kan også være arena for å utveksle leseråd og demonstrere lesestrategier. Bruk gjerne plakaten Lesehjelperen som utgangspunkt. Foreldre er ulike når det gjelder lesing og i hvilken grad de trenger leseråd. Noen leser mye, andre leser lite og vil kanskje sette pris på å få konkrete råd om høytlesing. En god innfallsvinkel til litterære samtaler kan være å presentere bøker for foreldre. Les og vis dem bøker dere kjenner og har lest for barna. Ta gjerne utgangspunkt i SFO-biblioteket i heftet eller få råd og boklister fra folkebiblioteket. Leserådene kan også være generelle, de kan knyttes til tekstvalg og/eller til selve lesesituasjonen. Informasjon om hva barna liker, kan en blant annet få ved å føre leselogg som viser hvilke barn som leser hva og når.

Både når det gjelder høytlesing og andre leseråd, er det viktig at skole og SFO samarbeider om – og samordner – den informasjonen som gis til foreldrene. Leserådene vi gir i dette heftet, samsvarer med leserådene i veiledningsmateriellet *Lesing er...* beregnet på skolen. I tillegg minner vi om at:

- leseråd som gis på skolen også vil være virksomme i fritidslesing (og omvendt)
- lesestrategier er nyttige når en leser både på skolen og i fritida
- den som skal bli en god leser, må lese mye
- både skole og SFO legger stor vekt på å finne bøker eller tekster som kan motivere til lesing
- bøker barn leser på fritida, må de også få lese i skoletida (og omvendt)
- lesing handler om mye mer enn å lese bøker, og at både skole- og fritidsarenaer må gi barna anledning til å lese tidsskrifter, tegneserier og digitale tekster
- høytlesing gir gode opplevelser og viktig innsikt

Det kan være vanskelig å dokumentere leseopplevelser. Derfor er det en god idé f.eks. å ta bilder av barn i lesesituasjoner og dele disse med foreldrene. Dette vil gi foreldre muligheter til å føre litterære samtaler med barna sine: *Jeg ser du leser ..., hva synes du om ... Kan du tenke deg å lese flere bøker av den samme forfatteren?* En kan også stille ut dagens bok, ukas høytlesingsbøker, 5 på topp-liste over hvilke bøker barna har lånt, tegninger fra bøker osv. plassert lett synlig for foreldrene når de

⁸Trenger dere flere brosjyrer ta kontakt med Lesesenteret, Universitetet i Stavanger.

Emma H snart 7 år jeg går i 2B

– Jeg får lyst til å lese ukas 5 på topp-bøker, så de må vi bare låne, sier mora til Mathea. Så går de til bokhyllene for å se om de er ledige. Heldigvis fant vi en, sier mora.

følger eller henter barna sine. På den måten blir de både informert og får flere innfallsvinkler for samtaler om lesing og bøker. Ansatte på SFO kan oppfordre foreldre til selv å fortelle om barnas lesing: *Hvordan gikk det med boka Xia hadde med seg hjem i sekken, fikk dere lest den?*

Skolens ansvar for leseopplæringen er nedfelt både i lovverk, læreplaner og forskrifter. SFO-systemet har en ikke slike forpliktende rammer. Noen velger å bruke mye tid på lesing og på lesestimulerende

aktiviteter, andre prioriterer annerledes. Alle parter må huske at SFO verken kan eller skal overta skolens ansvar for leseopplæringen, men en skal ikke glemme at foreldrene er «kunder» i SFO-systemet; de kan både kreve og oppmuntre til lesestimulerende aktiviteter. SFOs utfordring og mulighet blir da å inspirere til lesing, legge hverdagen til rette slik at det blir tid til å lese og skape trygge og gode situasjoner der barn alene eller sammen med voksne kan nyte og glede seg over mange og ulike tekster.

Hvis du ønsker å lese mer om det vi har skrevet om, vil vi anbefale at du leser i disse heftene også:

Håland, Helgevold og Hoel (2008): Lesing er... Lesesenteret, Universitetet i Stavanger
Hoel og Helgevold (2006) Bok i bruk i barnehagen, Lesesenteret, Universitetet i Stavanger
Håland og Hoel (2006) Bok i bruk på 1.- 4. trinn Lesesenteret, Universitetet i Stavanger
Helgevold og Engen (2007) Fagbok i bruk Lesesenteret, Universitetet i Stavanger

Det er urolig på stua / oppholdsrommet, og jeg spør om noen vil høre på at jeg leser ei bok. – Ja! Det er det flere som vil. Tore vil ikke være med. Han synes bøker er barnslig, sier han. Vi leser om elefanten Horton, mens Tore svinser rundt oss. Han kaster ting på oss og dulter borti dem som sitter og hører på. Jeg bestemmer meg for å lese så høyt at han ikke kan unngå å høre meg. Tore kommer nærmere. Han blir roligere. Når boka er slutt, sitter han helt stille og spør: – Skal vi lese en til?